

Верховний
Суд

Актуальна судова практика Верховного Суду в справах про банкрутство

Олександр Банасько

Суддя судової палати для розгляду справ про банкрутство
Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду

За рейтингом Світового банку [Doing Business 2020](#) Україна за показником «врегулювання неплатоспроможності» опустилась ще на одну сходинку – 146 місце, хоча в «загальному заліку» піднялась з 76-го на 64 місце.

Оцінка показника «врегулювання неплатоспроможності» залежить від **тривалості процедури**, її **вартості** та **ефективності**.

Згідно із цим дослідженням, **тривалість процедури** в Україні становить у середньому **2,9 роки** (2016, 2017, 2018). Для порівняння: США та Велика Британія – **1 рік**, Німеччина – **1,2 роки**, Ірландія лише **3 місяці**.

Вартість процедури банкрутства в Україні в середньому становить **40,5 %** від вартості майна боржника. У Великій Британії вона складає **6 %**, у Німеччині – **8 %**, у США – **10 %**. Найдешевша вартість процедури банкрутства також в Норвегії - лише **1 %**.

Ефективність української процедури також досить низька – індекс стягнення становить **9,3 центів на долар** у 2016, **8,4** – у 2017, **8,9** у 2018 році. У Польщі – **63,1**, у Німеччині - **79,8**; у США – **81**, у Великій Британії – **85,4**. Найвищий коефіцієнт в Норвегії - **92,9** цента на долар.

21 жовтня 2019 року введено в дію Кодекс України з процедур банкрутства (далі – Кодекс), а Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон) втратив свою чинність.

Господарським судам необхідно здійснювати розгляд справ про банкрутство відповідно до нових правил передбачених Кодексом.

(див. пункти 2, 4 Прикінцевих та перехідних положень Кодексу)

Частиною другою статті 7 Кодексу передбачено концентрацію розгляду господарським судом у межах справи про банкрутство всіх майнових спорів за участю боржника незалежно від того, якою стороною спору він є (відповідачем чи позивачем) і це вимоги до боржника або його позови про витребування майна, відшкодування шкоди тощо.

На відміну від Закону, положеннями Кодексу не встановлено жодних винятків щодо спорів, розгляд яких концентрується в межах справи про банкрутство.

З введенням в дію Кодексу Велика Палата Верховного Суду у своїх постановках дійшла висновку, що розгляд всіх майнових спорів, стороною в яких є боржник у справі про банкрутство, повинен відбуватися саме і виключно господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи (постанови ВП ВС від 15.01.2020 по справі № 607/6254/15-ц, від 28.01.2020 по справі № 50/311-б).

Щодо порядку розгляду спорів в межах справи про банкрутство

Постанова КГС у складі ВС від 12.01.2021 у справі № 916/97/20

Визначені частиною другою статті 7 КУзПБ спори **розглядаються та вирішуються судом у відокремленому позовному провадженні за правилами ГПК України**. Судові рішення, ухвалені судами першої та апеляційної інстанцій в порядку статті 7 КУзПБ за результатами розгляду спорів, стороною в яких є боржник, оскаржуються в касаційному порядку за правилами ГПК України без будь-яких особливостей, встановлених статтею 9 КУзПБ.

Судові рішення, ухвалені судами першої та апеляційної інстанцій за результатами розгляду заяв, скарг, клопотань, поданих в межах основного провадження у справі про банкрутство, розглядаються судом без застосування усіх стадій судового розгляду, притаманних виключно розгляду справ позовного провадження, та оскаржуються в порядку, встановленому ГПК України з врахуванням особливостей статті 9 КУзПБ.

Такий підхід повністю відображає конструкції статей 7, 9 КУзПБ щодо порядку розгляду як основної справи про банкрутство, так і спорів, стороною в яких є боржник, які хоча і вирішуються в межах основної справи про банкрутство, проте є справами позовного провадження, відокремленими від основної справи про банкрутство.

Щодо ставки судового збору за розгляд майнового спору в позовному провадженні у справі про банкрутство

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 14.04.2021 у справі № 905/1818/19

За розгляд у позовному провадженні у межах справи про банкрутство, провадження у якій регулюється нормами КУзПБ, майнового чи немайнового спору господарському суду **необхідно обраховувати розмір судового збору виходячи із ставки, що підлягає сплаті за подання позовної заяви відповідно майнового чи немайнового характеру** (підпункти 1, 2 пункту 2 частини другої статті 4 Закону України "Про судовий збір").

Водночас **ставки судового збору за подання заяв в основній процедурі банкрутства передбачені підпунктами 8–10 пункту 2 частини другої статті 4 Закону України "Про судовий збір".**

Щодо покладення судових витрат на професійну правничу допомогу на кредитора, який не є стороною спору

Постанова КГС ВС від 03.02.2022 у справі № 904/1169/17

Системний аналіз положень статей 126, 129 ГПК України свідчить, що **витрати, пов'язані з розглядом справи**, до яких, зокрема, віднесено витрати на професійну правничу допомогу, за відсутності прямої вказівки в процесуальному законі щодо покладення таких витрат на іншу особу **можуть бути покладені за результатами вирішення спору лише на сторони такого спору.**

Витрати на професійну правничу допомогу, здійснені стороною спору, **який розглядається в відокремленому позовному провадженні в межах справи про банкрутство, не можуть покладатися на кредитора** – особу, яка оскаржувала прийняті за результатом розгляду цього спору судові рішення та **не є стороною такого спору.**

Щодо виключної підсудності у справах з участю боржника

Постанова КГС у складі ВС від 21.04.2021 у справі № 910/12641/19

У процесуальному аспекті основним нормативним актом у господарському судочинстві є ГПК України, який визначає юрисдикцію та повноваження господарських судів, встановлює порядок здійснення судочинства у господарських судах.

Згідно з частиною 9 статті 30 ГПК України справи, передбачені пунктом 8 частини першої статті 20 цього Кодексу, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням боржника.

Водночас частиною п'ятою статті 30 ГПК України спори, у яких відповідачем є Кабінет Міністрів України, міністерство чи інший центральний орган виконавчої влади, Національний банк України, Рахункова палата, Верховна Рада Автономної Республіки Крим або Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські ради або обласні, Київська і Севастопольська міські державні адміністрації, а також справи, матеріали яких містять державну таємницю, розглядаються місцевим господарським судом, юрисдикція якого поширюється на місто Київ, незалежно від наявності інших визначених цією статтею підстав для виключної підсудності такого спору іншому господарському суду.

Оскільки у цій справі відповідачем визначено Міністерство юстиції України, то в силу частини п'ятої статті 30 ГПК України дана справа правомірно розглянута Господарським судом міста Києва.

Nota bene - [справа № 911/4706/15 \(911/1626/11\)](#) - щодо застосування статті 30 ГПК України та визначення підсудності за заявами (позовами), поданими у межах справи про банкрутство, відповідачем у яких виступає центральний орган виконавчої влади, та які стосуються майна боржника.

Щодо порядку розгляду позовних вимог з майновими вимогами до боржника заявлених в позовному провадженні після відкриття провадження у справі про банкрутство

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 23.09.2021 у справі № 904/4455/19

Процесуальний закон визначає правило виключної підсудності справ про банкрутство та справ у спорах з майновими вимогами до боржника, стосовно якого відкрито провадження у справі про банкрутство, незалежно від моменту виникнення таких вимог, серед іншого справ за позовами з майновими (грошовими) вимогами до боржника, позовне провадження у яких відкрито до відкриття провадження у справі про банкрутство відповідача, стосовно яких у частині третій статті 7 КУзПБ встановлено імперативну вимогу їх передачі до господарського суду, в провадженні якого перебуває справа про банкрутство, для розгляду по суті спору в межах цієї справи.

Приймаючи таку справу за позовом з майновими (грошовими) вимогами до боржника, господарський суд, в провадженні якого перебуває справа про банкрутство, з'ясовує питання щодо заявленя позивачем кредиторських вимог відповідно до частини першої статті 45 КУзПБ та, якщо таку заяву подано позивачем до завершення розгляду позовних вимог, господарський суд має зупинити провадження у справі за позовом з майновими (грошовими) вимогами до боржника на підставі пункту 5 частини першої статті 227 ГПК України до набрання законної сили ухвалою суду за результатами розгляду конкурсних вимог такого позивача в порядку КУзПБ.

Після постановлення господарським судом ухвали за результатами розгляду таких вимог позовне провадження у справі з майновими (грошовими) вимогами до боржника, що розглядається в межах справи про банкрутство, підлягає закриттю повністю або в частині на підставі пункту 2 частини першої статті 175, пункту 3 частини першої статті 231 ГПК України у випадку тотожності суб`єктного складу, предмета і підстав позову.

У разі незаявленя вимог до боржника у справі про банкрутство справа за позовом з майновими (грошовими) вимогами до боржника, що виникли до відкриття провадження у справі про банкрутство, відповідно до приписів статті 7 КУзПБ має бути розглянута господарським судом, в провадженні якого перебуває справа про банкрутство відповідача, по суті спору за правилами ГПК України у позовному провадженні в межах справи про банкрутство.

КУзПБ не встановлює преюдициального строку для заявленя кредиторами вимог, що виникли до відкриття провадження у справі про банкрутство, однак зволікання кредитора із заявленям конкурсних вимог до боржника у визначений частиною першою статті 45 КУзПБ тридцятиденний строк, зокрема через розгляд аналогічних вимог у позовному провадженні, в силу приписів частини четвертої цієї статті звужує обсяг правомочностей такого кредитора, зокрема на заперечення вимог інших кредиторів чи оскарження судових рішень у справі про банкрутство, а також може вплинути на повноту задоволення вимог, адже такі кредитори не мають права вирішального голосу на зборах та комітеті кредиторів, а їх вступ у справу після розрахунків з іншими кредиторами не змінює здійсненого розподілу раніше сплачених коштів.

Щодо порядку розгляду позовних вимог з майновими вимогами до боржника заявлених в позовному провадженні після відкриття провадження у справі про банкрутство

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 23.09.2021 у справі № 904/4455/19

Системний аналіз положень статей 39, 45, 60, 64 КУзПБ дає підстави для висновку, що судові рішення про задоволення поточних вимог кредитора у справі позовного провадження, що набрало законної сили в порядку ГПК України, саме по собі не є підставою для набуття стягувачем за цим рішенням правомочностей поточного кредитора в ліквідаційній процедурі боржника та внесення відповідних відомостей до реєстру вимог кредиторів, а тому, і для задоволення таких вимог у ліквідаційній процедурі, адже не є результатом визначеного законодавцем процесуального порядку визнання і задоволення вимог кредиторів у справі про банкрутство - ухвалою суду за результатами розгляду заяви кредитора про визнання грошових вимог до боржника в порядку реалізації норм спеціального закону - статей 39, 60 КУзПБ.

Саме тому позивач у справі за позовом з поточними майновими (грошовими) вимогами до боржника, незалежно від стану (стадії) розгляду його позову, або стягувач за судовим рішенням у такій справі для задоволення поточних вимог після визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури повинен подати письмову заяву з вимогами до боржника, а також документи, що їх підтверджують, в порядку, визначеному статтею 60 КУзПБ, тобто за власною волею трансформувати позовну вимогу у вимогу поточного кредитора до боржника, що може бути задоволена в ліквідаційній процедурі.

Законодавець не встановив обов'язку забезпеченого кредитора подати заяву про визнання грошових вимог, забезпечених заставою майна боржника, задля їх задоволення у справі про банкрутство, проте передбачив для забезпеченого кредитора можливість подати таку заяву стосовно забезпечених вимог, а також право на заявлення грошових вимог до боржника, які незабезпечені заставою або за відмови від забезпечення, що у цих двох випадках мають бути заявлені кредитором та розглянуті судом за загальними правилами для конкурсних або поточних вимог до боржника.

Тому сам факт подання або неподання забезпеченим кредитором заяви про визнання його грошових вимог до боржника не може вважатися відмовою позивача від розгляду таких вимог у позовному провадженні чи бути підставою для відмови у задоволенні позову з майновими (грошовими) вимогами заставного кредитора до боржника, що за загальним правилом має бути розглянутий в межах справи про банкрутство відповідача в порядку статті 7 КУзПБ.

Щодо порядку одночасного (спільного) розгляду заяв ініціюючих кредиторів про відкриття провадження у справі про банкрутство, які надійшли до господарського суду до дня підготовчого засідання

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 06.07.2022 у справі № 913/288/21

Ініціюючий кредитор, який першим подав заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство до дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, у разі обґрунтованості такої заяви, **має легітимні очікування щодо призначення арбітражного керуючого, який зазначений у його заяві**, що прямо узгоджується з положеннями п. 2-1 Прикінцевих та перехідних положень КУзПБ.

Одночасний розгляд заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство, який передбачений ч. 4 ст. 39 Кодексу України з процедур банкрутства **полягає у тому**, що у разі коли до проведення підготовчого засідання до господарського суду від різних кредиторів надійшло декілька заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство щодо одного і того боржника, **господарський суд у підготовчому засіданні розглядає заяву, яка надійшла першою, і лише після встановлення необґрунтованості (необхідності повернення без розгляду) першої заяви розглядає по суті наступні заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство.**

Наведене свідчить про те, що приписи ч. 5 ст. 38, ч. 4 ст. 39 Кодексу України з процедур банкрутства визначають порядок дій господарського суду у підготовчому засіданні на розгляді якого перебувають декілька заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство щодо одного і того боржника, що надійшли від різних кредиторів за умови, коли одна з заяв (яка подана першою) повертається без розгляду.

Приписи ст. 38 Кодексу України з процедур банкрутства не визначають у якості підстави повернення заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство обставину обґрунтованості раніше поданої заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство до заяв, які подані пізніше.

Оскільки заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство, які подані пізніше, не підлягають розгляду по суті у підготовчому засіданні у зв'язку з обґрунтованістю раніше поданої заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство, а також беручи до уваги те, що такі заяви, у відповідності до ч. 1 ст. 38 Кодексу України з процедур банкрутства, не можуть бути повернуті без розгляду, з урахуванням того, що у вказаних заявах зазначаються, на виконання вимог абз. 1 ч. 3 ст. 34 Кодексу України з процедур банкрутства, відомості про розмір вимог кредитора до боржника, для дотримання приписів ч. 2 ст. 47 Кодексу України з процедур банкрутства, **слід призначати до розгляду у попередньому засіданні грошові вимоги кредиторів до боржника, що містяться в приєднаних до матеріалів справи заявах про відкриття провадження у справі про банкрутство, які надійшли пізніше.**

Щодо порядку розгляду спору в якому боржник не є стороною

Постанова КГС у складі ВС від 09.06.2020 у справі № 910/3704/13

Позовна заява Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України про визнання недійсним договору про відступлення права вимоги (цесії), укладеного між третіми особами, в якому боржник не є стороною, не підлягає розгляду в межах справи про банкрутство боржника.

Щодо порядку розгляду спору в якому боржник є третьою особою

Постанова КГС у складі ВС від 13.10.2020 у справі № 910/22904/15

Виходячи з диспозиції статті 7 КУзПБ, участь боржника у спорі саме як сторони (позивача, відповідача) передбачає, що у будь-якому випадку за результатами розгляду спору настають правові наслідки для боржника (набуття, припинення, зміна прав чи обов'язків).

Водночас диспозиція статті 50 ГПК України, яка передбачає можливий вплив рішення суду у спорі на права або обов'язки третьої особи без самотійних вимог, допускає, що за результатами розгляду відповідного спору такі правові наслідки можуть не настати.

Відтак, участь боржника у спорі як третьої особи без самотійних вимог, виключає можливість розгляду такого спору в межах справи про банкрутство за правилами статті 7 КУзПБ.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21.09.2021 у справі № 905/2030/19 (905/1159/20)

Щодо визначення предметної підсудності спорів за позовом боржника про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення

Стаття 7 Кодексу України з процедур банкрутства

З прийняттям КУзПБ законодавець змінив правила визначення юрисдикції спорів, сконцентрувавши розгляд усіх майнових та ряду немайнових вимог в межах однієї судової процедури банкрутства в судах господарської юрисдикції, задля повного та комплексного вирішення усіх правових проблем неплатоспроможної особи (як фізичної, так і юридичної), яка може бути визнана банкрутом (ліквідована) за наслідком такої процедури, що матиме наслідком закриття (припинення) провадження з розгляду спорів у всіх інших юрисдикційних органах з вимогами до неї.

Спир за позовом боржника про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення є майновим за своєю правовою природою, оскільки за наслідком його розгляду в податковому органу може виникнути право на стягнення з боржника певної грошової суми (майнове право), яка в розумінні статті 190 ЦК України є майном боржника.

Отже, вимога особи, щодо якої порушено справу про банкрутство, про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення як майновий спір боржника, підлягає розгляду в межах провадження у справі про банкрутство з визначенням юрисдикційності розгляду такого спору господарському суду.

Nota bene - справа № 320/12137/20 - щодо відступу від висновку в справі № 905/2030/19 (905/1159/20) – на розгляді ВП ВС.

Щодо визначення моменту виникнення грошових зобов'язань боржника по сплаті податкових платежів за неузгодженими податковими повідомленнями-рішеннями.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15.12.2020 у справі № 904/1693/19

З огляду на положення статей 23-25 Закону № 2343-XII, чинного на момент відкриття провадження у цій справі, податковий орган, так само як і інші конкурсні кредитори, повинен подати до господарського суду вимоги до боржника щодо його грошових зобов'язань по сплаті податків і зборів, що виникли до дня відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство разом з документами, що ці зобов'язання підтверджують, а господарський суд зобов'язаний розглянути всі вимоги та заперечення проти них на підставі поданих кредитором і боржником документів, оцінити правомірність цих вимог незалежно від наявності в адміністративному суді спору щодо неузгодженого податкового зобов'язання, з якого сформована кредиторська вимога податкового органу.

Щодо розгляду справ за немайновими позовами боржника, які не підлягають вартісній оцінці поза межами/в межах справи про банкрутство

Стаття 7 Кодексу України з процедур банкрутства

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15.06.2021 у справі № 916/585/18 (916/1051/20)

Визначення юрисдикційності усіх майнових спорів господарському суду, який порушив справу про банкрутство, має на меті як усунення правової невизначеності, так і захист прав кредитора, який може за умови своєчасного звернення реалізувати свої права й отримати задоволення своїх вимог.

Розгляд усіх майнових спорів, стороною в яких є боржник у справі про банкрутство, повинен відбуватися саме і лише господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи.

Якщо наслідком задоволення вимоги, заявленої у справі, стороною якої є особа, щодо якої відкрито провадження у справі про банкрутство, може бути зміна розміру або складу ліквідаційної маси боржника, таку справу слід розглядати у межах справи про банкрутство на підставі статті 7 КУзПБ, а спір є майновим у розумінні положень цього Кодексу.

Щодо розгляду скарг на органи ДВС поза межами/в межах справи про банкрутство

Стаття 7 Кодексу України з процедур банкрутства

Постанова КГС ВС від 27.04.2022 у справі № 27/1046

З огляду на обставини здійснення щодо боржника провадження у справі про банкрутство, **підвідомчість розгляду скарги боржника на дії державного виконавця, вчинені після 21.10.2019, слід визначати із застосуванням положень статті 7 КУзПБ** як закону, якими розгляд такого спору віднесено до юрисдикції господарського суду, який здійснює провадження у справі про банкрутство.

(Постанови КГС ВС від 29.08.2022 у справі № 910/10877/17, від 22.09.2022 у справі № 910/13550/20)

Nota bene - [справа № 910/21981/16](#) – щодо територіальної юрисдикції (підсудності) розгляду скарги на дії (бездіяльність) державного виконавця, пов'язаної з виконанням судового рішення, ухваленого за результатом майнового спору про звернення стягнення на майно боржника, вирішеного до відкриття провадження у справі про банкрутство.

Щодо суб'єктного складу спору про визнання недійсним результатів аукціону, який розглядається у межах справи про банкрутство та суб'єктів права на звернення до суду із заявою про застосування позовної давності до вимог про визнання недійсними результатів аукціону

Постанова КГС у складі ВС від 05.03.2020 у справі № 14/325 "б"

Сторонами спору про визнання аукціону та його результатів недійсними, який розглядається судом в межах провадження у справі про банкрутство є **продавець, переможець аукціону та організатор цього аукціону.**

Нормою ч. 3 ст. 267 ЦК України передбачено правило, згідно з яким суб'єктом звернення із заявою про застосування позовної давності є виключно сторона у спорі.

Поняття сторони спору про визнання аукціону та його результатів недійсними, який суд розглядає в межах провадження у справі про банкрутство, не є тотожним поняттю учасника (сторони) у справі про банкрутство, оскільки обмежується колом учасників, яких стосуються спірні правовідносини.

Наслідки спливу позовної давності, встановлені частинами 3, 4 ст. 267 ЦК України, застосовуються лише за заявою сторони у спорі. **Подання такої заяви учасником справи, який не є стороною у спорі, унеможливорює застосування наслідків спливу позовної давності.**

Щодо застосування статті 42 КУзПБ до правочинів, вчинених боржником до введення в дію цього Кодексу

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 02.06.2021 у справі № 904/7905/16

До події, факту застосовується закон (інший нормативно-правовий акт), під час дії якого вони настали або мали місце.

Відповідність чи невідповідність правочину вимогам законодавства **має оцінюватися судом відповідно до законодавства, яке діяло на момент вчинення правочину.**

Стаття 42 КУзПБ з урахуванням приписів пункту 4 Прикінцевих та перехідних положень цього Кодексу, який стосується процесуальних норм КУзПБ, застосовується до усіх заяв арбітражних керуючих та кредиторів, поданих після вступу в дію КУзПБ, а **темпоральним критерієм її застосування є дата відкриття провадження у справі про банкрутство.** Передбачений цією статтею КУзПБ **трирічний строк у будь-якому разі відраховується від дати відкриття провадження у справі про банкрутство.** Такий строк з огляду на вступ в дію КУзПБ 21.10.2019 може повноцінно діяти лише у разі відкриття відповідного провадження після 21.10.2022.

Приписи статті 42 КУзПБ у частині підстав визнання недійсними правочинів боржника **не підлягають застосуванню до правочинів, що були вчинені боржником до дати введення в дію КУзПБ, тобто 21.10.2019.** До правовідносин, що склалися до 21.10.2019, підлягають застосуванню приписи статті 20 Закону про банкрутство.

Укладення договору боржника поза межами "підозрілого періоду" (одного року, що передував порушенню справи про банкрутство), визначеного статтею 20 Закону про банкрутство, та відсутність підстав для застосування статті 42 КУзПБ з огляду на непоширення її дії на правовідносини, що склалися до вступу в дію КУзПБ, **не виключає можливості визнання недійсним правочину боржника, спрямованого на уникнення звернення стягнення на його майно, на підставі загальних засад цивільного законодавства та недопустимості зловживання правом,** а відповідний спосіб захисту гарантує практичну й ефективну можливість захисту порушених прав.

Nota bene - справа № 911/1012/13 - щодо уточнення висновку стосовно дії 3-річного підозрілого періоду.

Щодо визнання правочину недійсним, як такого що направлений на уникнення звернення стягнення на майно боржника (франдаторність)

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 24.11.2021 у справі № 905/2030/19 (905/2445/19)

Договір, який укладений з метою уникнути виконання договору та зобов'язання зі сплати боргу, є зловживанням правом на укладання договору та розпорядження власністю, оскільки унеможлиблює виконання зобов'язання і завдає шкоди кредиторю. Такий договір може вважатися франдаторним та може бути визнаний судом недійсним за позовом особи, право якої порушено, тобто кредитора.

Судова палата вважає за необхідне розмежовувати кваліфікацію фіктивних та франдаторних правочинів.

Фіктивний правочин, на відміну від франдаторного, виключає наявність наміру створити юридичні наслідки в момент його вчинення, що, в свою чергу, унеможлиблює виникнення будь-яких майнових наслідків, оскільки такий правочин їх не породжує. Оскільки на підставі фіктивного правочину відсутня можливість передачі майна, restitutio in integrum виключається юридичною конструкцією фіктивного правочину. Якщо ж буде встановлено, що така передача de facto відбулася, такий правочин не може бути кваліфікований як фіктивний, і тому норма статті 234 ЦК України не підлягає застосуванню, адже фіктивний правочин de jure не породжує будь-яких правових наслідків. В свою чергу, правові наслідки визнання фіктивного правочину недійсним встановлюються законами (ч. 3 ст. 234 ЦК України).

Франдаторні угоди – це угоди, що завдали шкоди боржнику (як приклад, угода з метою виведення майна). Мета такого правочину в момент його укладання є прихованою, але проявляється через дії або бездіяльність, що вчиняються боржником як до, так і після настання строку виконання зобов'язання цілеспрямовано на ухилення від виконання обов'язку.

Франдаторним може виявитися будь-який правочин, що здійснюється між учасниками господарських правовідносин, який укладений на шкоду кредиторам, отже, такий правочин може бути визнаний недійсним в порядку позовного провадження у межах справи про банкрутство відповідно до статті 7 КУзПБ на підставі пункту 6 частини першої статті 3 ЦК України як такий, що вчинений всупереч принципу добросовісності, та частин третьої, шостої статті 13 ЦК України з підстав недопустимості зловживання правом, на відміну від визнання недійсним фіктивного правочину, лише на підставі статті 234 ЦК України.

Щодо визнання договору купівлі-продажу цінних паперів недійсним (франдаторність)

Постанова КГС у складі ВС від 19.01.2023 у справі № 925/1248/21(925/111/22)

Правочини, які укладаються учасниками цивільних відносин, повинні мати певну правову та фактичну мету, яка не має бути очевидно неправомірною та недобросовісною.

Для класифікації правочину як франдаторного має значення фактична участь боржника у ньому як одного з учасників вольових дій, направлених на виведення майна боржника з метою незадоволення вимог одного або декількох його кредиторів у легальній судовій процедурі.

Однією із форм такої участі боржника є вчинення ним, за наявності в нього невиконаних зобов'язань та заборгованості перед іншими кредиторами, правочину задля нарощування обсягу наявних кредиторських зобов'язань та в майбутнього формування кредиторської заборгованості із заінтересованим кредитором (так званий "дружній кредитор").

Учинення боржником, за наявності у нього невиконаних зобов'язань перед кредитором та неможливості їх виконання, правочину з придбання ним активу – цінних паперів, операції з яким не віднесені до видів його діяльності, свідчить про формальний характер такої заборгованості та її фактично штучне нарощення задля збільшення боргових зобов'язань боржника та включення цієї заборгованості до реєстру вимог кредиторів, як наслідок, зумовлює зменшення конкурсної маси боржника за рахунок якої здійснюється задоволення вимог інших кредиторів.

Такий правочин за участі боржника своїм правовим наслідком вчинення очевидно має вплив на розмір задоволених вимог кредитора, які задовольняються за рахунок конкурсної маси та реалізацію ним прав у справі про банкрутство, обсяг наявності яких (зокрема кількісний склад голосів на зборах та комітеті кредиторів) перебуває в залежності від наявних в нього визнаних судом вимог до боржника.

Кредитор як особа, в якій наявний інтерес у справі про банкрутство – збільшення ліквідаційної маси боржника та задоволення за рахунок неї його грошових вимог до боржника, має право на звернення до суду з заявою про визнання недійсним правочину боржника, який було вчинено до відкриття провадження у справі про банкрутство боржника з підстав, передбачених нормами ЦК України, ГК України чи інших законів.

Договір купівлі-продажу цінних паперів не може використовуватися учасниками цивільного обороту для уникнення сплати боргу боржником шляхом штучного нарощування кредиторської заборгованості, створення переваг для задоволення вимог "дружнього" кредитора на шкоду іншим своїм кредиторам і як наслідок порушення встановленої законом черговості або пропорційності задоволення вимог окремого класу кредиторів та створенні преференцій у задоволенні вимог певного кредитора на шкоду іншим кредиторам боржника, внаслідок чого виникає ризик незадоволення вимог інших кредиторів. Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом.

Щодо правової природи грошових вимог до боржника, які виникли після визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури у зв'язку з визнанням недійсними результатів аукціону з продажу майна банкрута

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 23.09.2021 у справі № 904/1907/15

Грошова сума, яка сплачена боржнику за результатами аукціону та підлягає поверненню боржником покупцю після визнання результатів аукціону і укладеного за його наслідком договору недійсними, **не є вимогою поточного кредитора до боржника та на неї не поширюються положення статей 64, 133 КУзПБ щодо черговості (порядку) задоволення вимог кредиторів у справі про банкрутство (неплатоспроможність) боржника, а її повернення боржником має здійснюватися у позачерговому порядку.**

Вимога про застосування наслідків недійсності правочину може бути об'єднана з вимогами про визнання правочину недійсним або заявлена як самостійна вимога у вигляді окремого позову, розгляд якого у справі про банкрутство здійснюється в порядку статті 7 КУзПБ у відокремленому позовному провадженні в разі відмови боржника повернути отримані за цим правочином кошти в добровільному порядку.

Правило статті 216 ЦК України щодо двосторонньої реституції стосується виключно сторін правочину. Для повернення виконаного за недійсним правочином у разі, **коли тільки одна із сторін здійснила його виконання, положення статті 216 ЦК України не застосовуються**, а таке повернення здійснюється на підставі положень глави 83 "Набуття, збереження майна без достатньої правової підстави" ЦК України.

Щодо ефективного способу захисту кредитора при оспорюванні результатів аукціону в банкрутстві

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 06.07.2022 у справі № 914/2618/16

Враховуючи те, що банк був іпотеко- та заставодержателем і не отримав належного задоволення своїх вимог за забезпечувальними договорами, позивач може обґрунтовувати, що вчинені правочини, зокрема підписаний боржником із переможцем аукціону (покупцем) договір купівлі-продажу, не могли бути достатньою правовою підставою для набуття заставного майна таким переможцем. А тому **вправі, враховуючи вимоги частин другої та третьої статті 264 ЦК України, у цих спірних правовідносинах витребувати в інтересах боржника заставне майно у переможця аукціону на підставі статті 1212 ЦК України (у разі, якщо це майно буде відчужене третій особі, - витребувати його від неї на підставі статей 387, 388 ЦК України).** Для цього **немає потреби окремо оскаржувати результати аукціону та договір купівлі-продажу, яким оформлений продаж заставного майна на аукціоні.**

Позовні вимоги про визнання недійсними результатів аукціону та договору купівлі-продажу у спірних правовідносинах не є ефективними способами захисту інтересу та права позивача.

Велика Палата Верховного Суду **виснувала про ефективність у спірних правовідносинах саме вимоги про витребування заставного майна на користь боржника.** За змістом ця вимога не тотожна вимозі про зобов'язання переможця аукціону повернути заставне майно боржникові. У разі задоволення позовної вимоги про витребування майна з чужого незаконного володіння суд витребує таке майно на користь позивача (у даному випадку - боржника), а не зобов'язує відповідача (у цій справі - переможця аукціону) повернути відповідне майно власникові. **Тому вимога зобов'язати переможця аукціону (покупця) повернути заставне майно боржникові теж не є ефективним способом захисту у спірних правовідносинах.**

Щодо застосування відповідно до частини третьої статті 267 ЦК України строку позовної давності на підставі заяви лише сторони та/або іншого кредитора у справі про банкрутство

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 09.09.2021 у справі № 916/4644/15

У справі про банкрутство при розгляді кредиторських грошових вимог до боржника застосовуються загальні норми цивільного законодавства про позовну давність, визначені у главі 19 "Позовна давність" ЦК України.

Тлумачення частин п'ятої, шостої статті 23 Закону про банкрутство (частин п'ятої, шостої статті 45 КУзПБ з 21.10.2019) у взаємозв'язку зі статтею 256, частинами третьою, четвертою статті 267 ЦК України свідчить, що **стороною, яка може зробити заяву про застосування позовної давності під час розгляду грошових вимог кредитора в процедурі розпорядження майном боржника, слід розуміти інших кредиторів, боржника та розпорядника майна боржника.**

Кредитор наділений правом звернутися до суду із заявою про застосування позовної давності під час розгляду грошових вимог кредиторів у процедурі розпорядження майном боржника:

- 1) у разі розгляду заявлених вимог кредиторів до боржника в період дії Закону про банкрутство від 19.01.2013 – **з моменту визнання його вимог боржником чи господарським судом;**
- 2) у разі розгляду заявлених вимог кредиторів до боржника в період дії КУзПБ – **з моменту подання ним заяви про визнання грошових вимог до боржника.**

Щодо автоматичного припинення дії мораторію після спливу 170 днів

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 22.09.2021 у справі № 905/1923/15

Відповідно до частини восьмої статті 41 КУзПБ дія мораторію припиняється з дня закриття провадження у справі про банкрутство. Щодо задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, дія мораторію припиняється автоматично після спливу 170 календарних днів з дня введення процедури розпорядження майном, якщо господарським судом протягом цього часу не було винесено постанову про визнання боржника банкрутом або ухвалу про введення процедури санації.

У частині шостій статті 41 КУзПБ закріплено, що задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, здійснюється лише в межах провадження у справі про банкрутство.

З метою дотримання принципу судового контролю у відносинах неплатоспроможності та банкрутства, зважаючи на відсутність нормативного врегулювання співвідношення процедур виконавчого провадження та процедур банкрутства, з огляду на мету та цілі КУзПБ, такими, що відповідають положенням чинного законодавства України, можна вважати лише ті дії державного виконавця щодо звернення стягнення на майно боржника, які були дозволені (санкціоновані) судовим рішенням (ухвалою суду) в межах справи про банкрутство.

Отже, після спливу 170 днів з дня введення процедури розпорядження майном, якщо господарським судом протягом цього часу не було винесено постанову про визнання боржника банкрутом або ухвалу про введення процедури санації, задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, має здійснюватися за ухвалою суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, постановленою господарським судом за результатом розгляду заяви кредитора, вимоги якого є забезпеченими.

Щодо застосування пункту 2 розділу III "Прикінцеві та Перехідні положення" Закону № 145-IX

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 18.11.2021 у справі № 1-24-7-5/297-06-7817

Не допускається звуження кола державних підприємств, на яких поширюються визначені цими положення обмеження у застосуванні процедур санації та ліквідації, окрім тих винятків, які прямо визначені в пункті 2 розділу III "Прикінцеві та Перехідні положення" Закону № 145-IX - заборона у застосуванні процедури санації, не поширюється на ДП, що задіяні у виконанні державного оборонного замовлення, виробництві, розробленні, модернізації, ремонті, обслуговуванні озброєння та військової техніки; а заборона у застосуванні процедури ліквідації не поширюється на ДП, що ліквідуються за рішенням власника протягом трьох років з дня набрання чинності цим Законом.

Хоча норми пункту 9 частини першої статті 90 КУзПБ та пункту 2 частини першої статті 231 ГПК України і не містять прямої вказівки на закриття провадження у справі про банкрутство з підстав обмеження у застосуванні подальших (після процедури розпорядження майном) процедур санації/ліквідації, проте застосування цих норм як підстав для закриття провадження у справі про банкрутство узгоджується із передбаченою законодавцем в частині першій статті 49 КУзПБ можливістю закрити провадження у справі про банкрутство у процедурі розпорядження майном через встановлені в пункті 2 розділу III "Прикінцеві та Перехідні положення" Закону № 145-IX обмеження у застосуванні подальших (після процедури розпорядження майном) судових процедур (стаття 49 КУзПБ).

На боржників – ДП, до яких процедури санації/ліквідації у справах про банкрутство застосовані до набрання чинності Законом № 145-IX, положення його пункту 2 розділу III "Прикінцеві та Перехідні положення" не поширюються та не застосовуються як підстава для закриття провадження у відповідній справі про банкрутство, а провадження продовжується відповідно до застосованої у відповідній справі процедури, з урахуванням пункту 4 Прикінцевих та Перехідних положень КУзПБ.

Щодо припинення провадження у справах про банкрутство боржників, стосовно яких прийнято рішення про приватизацію

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 12.11.2019 у справі № 10/1106
Стаття 2 Кодексу України з процедур банкрутства

Господарські суди, які здійснюють провадження у справах про банкрутство боржників, якими є державні підприємства та/або господарські товариства, більше ніж 50 відсотків акцій (часток) яких прямо чи опосередковано належать державі, щодо яких прийнято рішення про приватизацію, повинні враховувати обов'язкову вимогу законодавця та застосувати імперативні вимоги частини 5 статті 12 Закону України "Про приватизацію державного і комунального майна" (окремо або разом з нормою пункту 4-3 розділу X "Прикінцеві та перехідні положення" Закону про банкрутство) **щодо припинення (закриття) провадження у таких справах у разі прийняття компетентним органом рішення про приватизацію державного підприємства-боржника на будь-якій стадії провадження у справі, незалежно від того, яка судова процедура банкрутства застосовується до боржника і на яких стадіях розгляду перебуває ця справа про банкрутство (розпорядження майном, санація, ліквідація).**

Для прийняття рішення про закриття/припинення провадження у справі про банкрутство боржника відповідно до частини п'ятої статті 12 Закону України "Про приватизацію державного і комунального майна" необхідним і достатнім є встановлення судом на підставі поданих сторонами доказів у справі обставин належності Державі Україна прямо або опосередковано частки акцій цього боржника, що перевищує 50 відсотків акцій, та чинності (на момент ухвалення відповідного судового рішення) прийнятого стосовно боржника рішення про приватизацію.

Обставини здійснення процедури приватизації об'єкта боржника законодавцем до уваги не беруться.

Щодо припинення провадження у справах про банкрутство через відсутність предмета спору

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 10.12.2019 у справі № 906/1290/15
Стаття 96 Кодексу України з процедур банкрутства

Предметом провадження у справі про банкрутство є досягнення легітимної мети, визначеної Законом про банкрутство, яким встановлено умови і порядок відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом та застосування ліквідаційної процедури з метою повного або часткового задоволення вимог кредиторів.

Отже, наявність встановленого законом обмеження щодо застосування до боржника, який не був виключений з переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, процедур санації або ліквідації (частина четверта статті 96 Закону про банкрутство), неукладення **впродовж тривалого строку мирової угоди в процедурі розпорядження майном у цій справі та відсутність у зв'язку з наведеним успішного завершення процедури банкрутства боржника позбавляє можливості досягнення легітимної мети Закону про банкрутство.**

Щодо процесуальних наслідків закриття провадження у справі про банкрутство

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 20.01.2021 у справі № 5017/2833/2012

Положення частини п'ятої статті 12 Закону України "Про приватизацію державного і комунального майна" є безумовними та не ставлять обов'язковість припинення провадження у справі про банкрутство в залежність від наявності будь-яких умов.

Припинення/закриття провадження у справі про банкрутство не припиняє прав та обов'язків учасників справи, які виникли в цих процедурах, та не призведе до унеможливлення вжиття заходів для повернення майна з огляду на те, що судовий захист порушеного права особи не обмежується лише розглядом справи про банкрутство та спорів, стороною в яких є боржник, в межах справи про банкрутство.

У разі закриття/припинення провадження в справі про банкрутство, розгляд спорів, стороною в яких є боржник, у межах справи про банкрутство завершується їх розглядом по суті суддею, якому були передані такі справи автоматизованою системою документообігу суду, з ухваленням відповідного судового рішення, що узгоджується з принципом "незмінності складу суду", задля недопущення створення для сторін перешкод у реалізації права на судовий захист і загрози сутності гарантованого Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод права сторін на доступ до суду та ефективний засіб захисту упродовж розумного строку.

Щодо закриття провадження у справі про банкрутство на стадії розпорядження майном боржника при невисуненні кредиторських вимог

Постанова КГС у складі ВС від 11.02.2021 у справі № 910/16593/19

У разі коли після оприлюднення офіційного оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство на дату проведення попереднього засідання до боржника не висунуто вимог, суд не має змоги належним чином дати обґрунтовану оцінку твердженням боржника щодо його неплатоспроможності, адже такі твердження боржника у процедурі банкрутства мають бути досліджені судом з урахуванням як думки розпорядника майна, так і інших конкурсних кредиторів. **Тому подальше провадження у справі про банкрутство є неможливим, у зв'язку з чим його належить закрити на підставі п. 8 частини першої статті 90 КУзПБ.**

Норма частини четвертої статті 49 КУзПБ, якою встановлено право суду прийняти постанову про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури, обмежена випадком наявності конкурсних кредиторів із правом вирішального голосу (зборів кредиторів) за умови недобросовісної бездіяльності цього органу щодо прийняття рішення про подальшу долю процедури банкрутства.

Висновок апеляційного суду про те, що в разі небажання кредиторів з тих чи інших підстав брати участь у справі про банкрутство боржника та задоволення своїх вимог у процедурі банкрутства і, відповідно, неподання до боржника кредиторських заяв законодавець передбачив відповідні наслідки, які визначені ним в частині четвертій статті 90 КУзПБ, а саме **визнання таких вимог погашеними, а виконавчих документів за відповідними вимогами - такими, що не підлягають виконанню суперечить системному тлумаченню частини четвертої статті 45 КУзПБ**, яка серед наслідків неподання заяви конкурсним кредитором протягом 30 днів передбачає лише позбавлення його права вирішального голосу, а не визнання його вимог погашеними, а виконавчих документів за відповідними вимогами - такими, що не підлягають виконанню.

Nota bene – відступ від висновку – справа № 921/39/21

Щодо закриття провадження у справі про банкрутство на стадії розпорядження майном боржника при невисуненні кредиторських вимог

Постанова судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 05.10.2022 у справі № 921/39/21

У разі наявності підстав для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи, однак неподання кредиторами заяв з грошовими вимогами до боржника у визначений законом строк, **закриття такого провадження робить недієвим передбачене нормами КУзПБ право боржника – фізичної особи щодо здійснення процедури банкрутства та відновлення платоспроможності.**

Верховний Суд зауважує, що частиною першою статті 45 КУзПБ встановлено обов'язок конкурсних кредиторів подати до господарського суду відповідні письмові заяви з вимогами до боржника у визначений законом строк. Разом з тим, хоч аналіз положень частини четвертої цієї статті свідчить про право кредитора заявити відповідні вимоги і після закінчення строку, встановленого для їх подання (що не впливатиме на характер та черговість таких вимог та матиме значення лише щодо права вирішального голосу на зборах та комітеті кредиторів), **однак таке право не може звільнити кредитора від правових наслідків недотримання ним вказаного обов'язку щодо подання письмової заяви з вимогами до боржника у відповідні строки.**

Такими правовими наслідками є закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи на підставі пункту б частини першої статті 90 КУзПБ та визначена частиною четвертою цієї статті можливість визнання погашеними вимог конкурсних кредиторів, які не були заявлені в установлений цим Кодексом строк або були відхилені господарським судом, а виконавчих документи за відповідними вимогами такими, що не підлягають виконанню.

Щодо закриття провадження у справі про банкрутство на стадії розпорядження майном боржника при невисуненні кредиторських вимог

Постанова судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 05.10.2022 у справі № 921/39/21

Протилежний підхід, а саме неподання конкурсними кредиторами відповідних заяв з грошовими вимогами до боржника у визначений законом строк нівелює зобов'язальний характер порядку виявлення кредиторів та унеможлиблює здійснення подальшої процедури неплатоспроможності фізичної особи, оскільки одним із наслідків відсутності кредиторів боржника є неможливість організації і проведення зборів кредиторів, до основних завдань яких у процедурі реструктуризації боргів боржника віднесено розгляд проекту плану реструктуризації боргів боржника та прийняття рішення про його схвалення.

Натомість, у випадку, якщо після відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи конкурсними кредиторами не подано у визначений законом строк заяв з грошовими вимогами до боржника, господарський суд за результатами попереднього засідання постановляє ухвалу, якою:

- 1) керуючись принципом судового контролю у справах про банкрутство та з урахуванням ролі арбітражного керуючого у цій категорії справ (наділеного нормами КУзПБ відповідними повноваженнями щодо взаємодії з кредиторами боржника), зобов'язує керуючого реструктуризацією боргів боржника письмово повідомити кредиторів (зазначених боржником у заяві про відкриття провадження у справі та заборгованість перед якими стала підставою для відкриття судом такого провадження) щодо правових наслідків неподання ними у порушення вимог частини першої статті 45 КУзПБ заяв з грошовими вимогами до боржника;
- 2) призначає відповідно до пункту 2 частини четвертої статті 122 КУзПБ судове засідання для вирішення питання про перехід до наступної судової процедури (процедури погашення боргів) чи про закриття провадження у справі.

Щодо відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 20.05.2021 у справі № 922/3369/19

- судовими рішеннями, що підлягають касаційному оскарженню в порядку абз. 2 ч. 3 ст. 9 КУзПБ, **можуть бути тільки постанови апеляційного господарського суду;**
- процесуальна можливість спільного касаційного оскарження в порядку абз. 2 ч. 3 ст. 9 КУзПБ внаслідок включення скарги на постанови апеляційних господарських судів, ухвалені за результатами оскарження ухвал господарського суду у справах про банкрутство, які не підлягають оскарженню окремо, до касаційної скарги на ухвали, постанови у справах про банкрутство, що підлягають оскарженню, **може бути застосована тільки до касаційного оскарження тих судових рішень** (постанов апеляційного господарського суду) в процедурах банкрутства, **які стосуються не вирішення спорів, а розв'язання специфічних питань, притаманних саме процедурам банкрутства;**
- КУзПБ **не передбачає процесуальної можливості включення скарги на постанови апеляційних господарських судів, ухвалені за результатами оскарження ухвал, рішень господарського суду за правилами ст. 7 КУзПБ (у порядку позовного провадження) у межах справи про банкрутство,** до касаційної скарги на ухвали, постанови у справах про банкрутство, що підлягають оскарженню згідно із ч. 3 ст. 9 КУзПБ, і навпаки.

Відповідно до абз. 3 ч. 4 ст. 28 КУзПБ **комітет кредиторів має право у будь-який час звернутися до господарського суду з клопотанням про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень незалежно від наявності підстав.**

Господарський суд, розглядаючи клопотання комітету кредиторів про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень **без зазначення підстав, зобов'язаний** поряд із встановленням обставин дотримання порядку скликання та проведення загальних зборів та/або комітету кредиторів, законності обрання / формування загальними зборами кредиторів комітету кредиторів, ухвалення зборами кредиторів чи комітетом кредиторів рішення та реалізації цього рішення шляхом подання відповідного клопотання до господарського суду в порядку ч. 4 ст. 28 КУзПБ **вжити заходів для запобігання зловживанню процесуальними правами.**

Звернення до господарського суду з клопотанням про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень **зборами кредиторів, а не комітетом кредиторів не є порушенням приписів абз. 3 ч. 4 ст. 28 КУзПБ.**

Щодо порядку набуття статусу кредитора у справі про банкрутство

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 16.07.2020 у справі № 910/4475/19

Особа набуває статусу конкурсного кредитора (сторони, учасника провадження у справі про банкрутство) з повним обсягом процесуальної дієздатності (в тому числі правом оскарження судових рішень) за сукупності таких умов:

- подання до господарського суду письмової заяви з вимогами до боржника, а також документів, що їх підтверджують, протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство (ч. 1 ст. 23 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», ч. 1 ст. 45 КУзПБ);

- розгляд господарським судом заяви конкурсного кредитора у попередньому засіданні суду (ч. 6 ст. 23, ст. 25 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», ч. 6 ст. 45, ст. 47 КУзПБ);

- визнання вимог такого кредитора, що формалізується у судовому рішенні господарського суду – ухвалі (ч. 6 ст. 23, ст. 25 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», ч. 6 ст. 45, ст. 47 КУзПБ).

Наявність забезпечення виконання грошового зобов'язання у вигляді застави/іпотеки надає такій особі (статус кредитора якої ще не підтверджено) певні особливості у статусі і обсязі протягом процедур банкрутства порівняно з іншими кредиторами боржника.

Визначені Законом про банкрутство наслідки, що настають з моменту порушення справи про банкрутство, полягають, зокрема, в обмеженні прав заставодержателя майна боржника вільно обирати способи та процедуру звернення стягнення на передане в заставу (іпотеку) майно, а також в особливостях задоволення вимог забезпечених кредиторів до боржника – лише в порядку, передбаченому Законом про банкрутство, та в межах провадження у справі про банкрутство.

Ухвала про відкриття провадження у справі про банкрутство має наслідком зміну порядку задоволення вимог заставодержателя майна боржника, у зв'язку з чим є судовим рішенням, яке ухвалено про права та інтереси цієї особи, що надає заставодержателю право заперечувати у підготовчому засіданні відкриття провадження у справі про банкрутство боржника з наділенням у такому разі заставодержателя процесуальними правами учасника у справі про банкрутство – щодо подання клопотань, надання доказів тощо, а відповідно – і процесуальним правом на оскарження ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство в розумінні ч. 1 ст. 254 ГПК України.

Відповідно до абзацу першого частини шостої статті 45 КУзПБ кредитор має право отримувати від розпорядника майна інформацію щодо вимог інших кредиторів. Такий кредитор може подати розпоряднику майна, боржнику та суду заперечення щодо визнання вимог інших кредиторів.

Щодо права кредитора на оскарження судових рішень

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 02.10.2019 у справі № 910/9535/18

Визначальну роль у процедурі банкрутства відіграє **дотримання принципу конкурсного імунітету кредиторів**, який спрямований на попередження та усунення будь-яких переваг одних кредиторів на шкоду інших. Важливе значення у дотриманні цього принципу має формування конкурсної маси, її реалізація та задоволення вимог кредиторів в установленій законом черговості.

З огляду на те, що АТ "Райффайзен Банк Аваль" та ТОВ "Медіа Експерт Плюс" є кредиторами у справі № 910/18739/16 про банкрутство ТОВ "Західбудінвест Компані Консалтинг", **результати розгляду позову у даній справі мають безпосередній вплив на права та інтереси АТ "Райффайзен Банк Аваль"**, оскільки прийняте рішення у цій справі призводить до збільшення боргових зобов'язань боржника та, як наслідок, зменшення його конкурсної маси, а отже, і розміру задоволення вимог кредиторів.

Кредитор у справі має право оскаржити **судове рішення у справі, в якій він не є учасником, у разі впливу цього рішення на наповнення конкурсної маси боржника, розподілення її між кредиторами та формування вимог кредиторів.**

Щодо моменту набуття прав у справі про банкрутство забезпеченим кредитором

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 22.10.2019 у справі № 910/11946/18

Передбачені Законом про банкрутство наслідки, що настають з моменту порушення справи про банкрутство, полягають, зокрема, в обмеженні прав заставодержателя майна боржника вільно обирати способи та процедуру звернення стягнення на передане в заставу (іпотеку) майно, а також в особливостях задоволення вимог забезпечених кредиторів до боржника: лише в порядку, встановленому Законом, та в межах провадження у справі про банкрутство. Тож ухвала про відкриття провадження у справі про банкрутство має наслідком зміну порядку задоволення вимог заставодержателя майна боржника. У зв'язку з цим вона є судовим рішенням про права та інтереси особи, що надає заставодержателю право заперечувати у підготовчому засіданні проти відкриття провадження у справі про банкрутство боржника з наділенням у такому разі заставодержателя процесуальними правами учасника у справі про банкрутство щодо подання клопотань, надання доказів тощо і, відповідно, процесуальним правом на оскарження ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство в розумінні частини першої статті 254 ГПК України.

Щодо визначення розміру вимог забезпеченого кредитора до майнового поручителя, який не є боржником в основному зобов'язанні

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 04.02.2021 у справі № 904/1360/19

Стаття 45 Кодексу України з процедур банкрутства

1. Тлумачення абзацу третього частини другої статті 45 КУзПБ у взаємозв'язку з положеннями статей 572, 575, 589 ЦК України, статей 7, 11, 17, 18 Закону України "Про іпотеку" та статей 12, 19, 28 Закону України "Про заставу" свідчить, що **вимоги забезпеченого кредитора, якщо інше не обумовлено договором застави (іпотеки) та немає заяви такого кредитора про повну чи часткову відмову від забезпечення, до майнового поручителя, який не є боржником в основному зобов'язанні, є забезпеченими в цілому незалежно від облікової оцінки заставного (іпотечного) майна визначеної сторонами в договорі застави (іпотеки).**
2. Кінцева вартість заставного (іпотечного) майна для цілей проведення розрахунків із забезпеченим кредитором **формується в момент його реалізації.**
3. Застава (іпотека) припиняється, а **вимоги забезпеченого кредитора вважаються погашеними у разі реалізації предмета застави (іпотеки) з дотриманням вимог КУзПБ.**

Щодо перебігу позовної давності за позовами арбітражного керуючого про визнання договору недійсним та її зупинення на період дії мораторію

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 11.02.2020 у справі № 10/5026/995/2012

Ні Закон про банкрутство (положення якого втратили чинність), ні чинний Кодекс України з процедур банкрутства не встановлюють спеціальних норм про позовну давність (у тому числі щодо звернення до суду арбітражного керуючого із заявою про визнання недійсними правочинів, укладених боржником), при визначенні початку перебігу позовної давності у спорі за вимогами боржника/арбітражного керуючого не допускається врахування як обставин (дати) порушення провадження у справі про банкрутство, так і дати призначення (заміни кандидатури) арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора). Отже, до цих правовідносин застосовуються загальні норми позовної давності.

Визначення початку перебігу строку позовної давності з дня, коли саме арбітражний керуючий у справі про банкрутство дізнався про оспорюваний правочин, не відповідає наведеним правилам застосування норми матеріального права.

Для юридичної особи як сторони правочину (договору тощо) днем початку перебігу позовної давності слід вважати день вчинення правочину, оскільки він збігається із днем, коли особа дізналася або могла дізнатися про порушення свого права за цим правочином.

Наведене в п. 2 ч. 1 ст. 263 ЦК України загальне правило щодо зупинення позовної давності не поширюється на вимоги та правовідносини, що не пов'язані з грошовими вимогами кредиторів у справі про банкрутство, а тому закріплене в ч. 3 ст. 19 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» положення щодо зупинення позовної давності не може застосовуватися як передбачена законом підстава у межах зазначеного загального правила, а саме до всіх інших правовідносин та спорів, що виникають у справі про банкрутство і не пов'язані зі спором про грошові вимоги кредиторів.

Щодо поважних причин пропуску позовної давності.

Вирішуючи питання про поважність причин пропуску позовної давності при зверненні особи (позивача) до суду за захистом порушеного права у спорі, стороною якого є боржник, що розглядається у межах справи про банкрутство, суди мають виходити з їх об'єктивного, а не суб'єктивного характеру, тобто з обставин, які підтверджують ці причини та вказують на існування об'єктивної перешкоди для боржника своєчасно звернутися за захистом порушеного права.

З огляду на положення ст. 13 ЦК України («Межі здійснення цивільних прав») суд має враховувати добросовісність поведінки як позивача (заявника), так і відповідача протягом всього періоду з моменту виникнення права на захист порушеного права (право на позов) і до моменту звернення з позовом, зважати на характер спірних правовідносин між сторонами, особливості їх нормативного регулювання (надані сторонам права та покладені на них обов'язки тощо).

КГС ВС дійшов висновку, що у спорі, який вирішується у справі про банкрутство, обставини відкриття провадження у справі про банкрутство та призначення арбітражного керуючого самі по собі (за відсутності інших обставин) не можуть розглядатися судами як виняток, свідчити про об'єктивність перешкоди для заявника звернутися до суду за захистом порушеного права у межах позовної давності, і, відповідно, бути поважною причиною пропуску цього строку.

Щодо перебігу позовної давності за вимогами ліквідатора банкрута про витребування майна в порядку ст. 388 ЦК України

Постанова КГС у складі ВС від 09.04.2020 у справі № 10/Б-743

Щодо позовної давності за вимогами ліквідатора банкрута та початку перебігу позовної давності.

Порушення права та підтвердження такого порушення судовим рішенням не є тотожними поняттями. Закон не пов'язує перебіг позовної давності з ухваленням судового рішення про порушення права особи. Тому перебіг позовної давності починається від дня, коли позивач довідався або міг довідатися про порушення його права, а не від дня, коли таке порушення було підтверджене судовим рішенням.

Закон також не пов'язує перебіг позовної давності за віндикаційним позовом ані з укладенням певних правочинів щодо майна позивача, ані з фактичним переданням майна порушником, який незаконно заволодів майном позивача, у володіння інших осіб.

Початок перебігу позовної давності за вимогами про витребування майна в порядку ст. 388 ЦК України обчислюється з моменту, коли особа дізналася про вибуття свого майна у володіння іншої особи, яка згодом його відчужила добросовісному набувачу, а не з моменту набуття добросовісним набувачем права власності на майно.

Щодо переривання позовної давності.

Позовна давність переривається шляхом пред'явлення позову саме на ту частину вимог (право на яку має позивач), що визначена ним у його позовній заяві. Що ж до вимог, які не охоплюються пред'явленим позовом, та до інших боржників, то позовна давність щодо них не переривається. Обов'язковою умовою переривання позовної давності шляхом пред'явлення позову також є дотримання вимог процесуального закону щодо форми та змісту позовної заяви, правил предметної і суб'єктної юрисдикції та інших, порушення яких перешкоджає відкриттю провадження у справі.

Не перериває перебігу такого строку й подання позову з недодержанням правил підсудності, а також з іншим предметом спору та з іншими матеріально-правовими підставами.

Щодо переривання перебігу позовної давності у спорах про витребування майна

Постанова КГС у складі ВС від 30.04.2020 у справі № 908/61/13-г

Перебіг позовної давності шляхом пред'явлення позову може перериватися не в разі будь-якого направлення (подання) позову, а здійсненого з додержанням вимог процесуального законодавства щодо його форми та змісту, до особи – належного відповідача за позовом, яким у випадку пред'явлення віндикаційного позову є володілець майна. У разі переходу під час розгляду справи майна у володіння іншої особи пред'явлення позову до попереднього володільця перериває позовну давність за вимогою до цієї іншої особи лише за умови здійснення судом заміни відповідача.

Щодо поновлення пропущеного конкурсним кредитором строку на заявлення грошових вимог до боржника

Постанова КГС у складі ВС від 19.01.2023 у справі № 902/207/22

Норми ГПК України є загальними по відношенню до норм КУзПБ, які визначають особливості провадження у справах про банкрутство та є спеціальними й мають пріоритет у застосуванні при розгляді цих справ.

Під час розгляду справ про банкрутство щодо вирішення питань, які виникають у цій справі, зокрема питання строку звернення конкурсних кредиторів до суду із заявами з вимогами до боржника та наслідків подання таких заяв після спливу такого строку, підлягають застосуванню положення КУзПБ, які є спеціальними стосовно норм ГПК України.

Пропущений конкурсним кредитором визначений частиною першою статті 45 КУзПБ строк на заявлення грошових вимог до боржника не може бути поновлений судом незалежно від поважності причин його пропуску наведених заявником.

Щодо сутності підвищеного стандарту доказування у справах про банкрутство

Постанова КГС у складі ВС від 22.12.2022 у справі № 910/14923/20

Для запобігання необґрунтованих вимог до боржника та порушень цим прав його кредиторів до доведення обставин, пов'язаних із виникненням заборгованості боржника-банкрута, пред'являються *підвищені вимоги*.

Сутність підвищеного стандарту доказування у справах про банкрутство полягає, зокрема, в такому:

- перевірка обґрунтованості та розміру вимог кредиторів здійснюється судом незалежно від наявності розбіжностей щодо цих вимог між боржником та особами, які мають право заявляти відповідні заперечення, з одного боку, та кредитором, що заявив грошові вимоги до боржника, з іншого боку;
- при визнанні вимог кредиторів у справі про банкрутство слід виходити з того, що визнаними можуть бути лише вимоги, щодо яких подано достатні докази наявності та розміру заборгованості;
- під час розгляду заяви кредитора з грошовими вимогами до боржника у справі про банкрутство визнання боржником або арбітражним керуючим обставин, якими кредитор обґрунтовує свої вимоги (частина перша статті 75 ГПК України), саме по собі не звільняє іншу сторону від необхідності доведення таких обставин в загальному порядку.

Запроваджений законодавцем підвищений стандарт доказування у справах про банкрутство для кредиторів приводить у випадку ненадання заявником-кредитором сукупності необхідних документів на обґрунтування своїх вимог до прийняття рішення судом про відмову у визнанні таких вимог та включенні їх до реєстру вимог кредиторів.

Щодо повноти дій ліквідатора

Постанова КГС у складі ВС від 02.09.2021 у справі № 910/3438/13

КУзПБ передбачена певна сукупність дій, яку необхідно вчинити ліквідатору в ході ліквідаційної процедури та перелік додатків, які додаються до звіту ліквідатора і є предметом дослідження в судовому засіданні за підсумками ліквідаційної процедури, що проводиться за участю кредиторів (комітету кредиторів); подання звіту та ліквідаційного балансу здійснюється ліквідатором за наслідком всіх проведених ним дій в ході ліквідаційної процедури.

Обов'язком ліквідатора є здійснення всієї повноти заходів спрямованих на виявлення активів боржника, при цьому ні у кого не повинен виникати обґрунтований сумнів, щодо їх належного здійснення ([принцип безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі](#)).

[Звернення ліквідатора до господарського суду про покладення на винних осіб субсидіарної відповідальності за доведення боржника до банкрутства є частиною принципу безсумнівної повноти дій у ліквідаційній процедурі.](#)

Оскільки частина друга статті 61 КУзПБ не визначає ознак доведення до банкрутства, які можуть стати підставою для покладення субсидіарної відповідальності на винних осіб саме [детальний аналіз ліквідатором фінансового становища банкрута у поєднанні з дослідженням ним підстав виникнення заборгованості перед кредиторами та сукупності правочинів, інших юридичних дій, що сприяли виникненню кризової ситуації, її розвитку і переходу в стадію банкрутства боржника дозволить ліквідатору банкрута виявити ознаки доведення до банкрутства у діях засновників \(учасників, акціонерів\) або інших осіб, у тому числі керівника боржника.](#)

Щодо затвердження ліквідаційного балансу

Постанова КГС у складі ВС від 29.07.2021 у справі № 910/23011/16

Заперечуючи звіт ліквідатора та ліквідаційний баланс боржника з підстав неналежного виконання ліквідатором боржника своїх обов'язків у ліквідаційній процедурі та неповноти здійснених ним заходів у цій процедурі, **кредитор** або інша особа з урахуванням положень частини шостої статті 61 КУзПБ, статей 13, 74 ГПК України **має довести, що ці порушення з боку ліквідатора мали місце та призвели до недотримання порядку здійснення ліквідаційної процедури**, і тим самим вплинули на формування ліквідаційної маси і на задоволення вимог кредиторів, відтак - на результати ліквідаційної процедури боржника, а подальше провадження у справі про банкрутство в контексті збільшення судових витрат у справі та застосування додаткових інструментів задля задоволення вимог кредиторів є виправданим.

Участь кредитора, зокрема конкурсного, не може бути формальною. Будучи учасником провадження у справі про банкрутство **кредитор наділений широким обсягом прав та повноважень**, в тому рахунку правом на звернення до суду в межах провадження у справі про банкрутство із заявою про визнання недійсними правочинів боржника (стаття 42 КУзПБ), звернення зі скаргою на дії (бездіяльність) ліквідатора (частина шоста статті 61 КУзПБ), визнання недійсним правочину, вчиненого з порушенням порядку підготовки та проведення аукціону (стаття 73 КУзПБ), **реалізуючи які він має діяти своєчасно та у належний спосіб.**

Під час здійснення провадження у справі про банкрутство **кредитор в силу наявних у нього прав не може безумовно покладатися у здійсненні дій з оскарження правочинів чи інших дій направлених на виявлення, повернення майна банкрута, лише на ліквідатора.** Як особа зацікавлена у задоволенні наявних в нього грошових вимог до боржника у повному обсязі, **кредитор має діяти розсудливо та проявляти уважність щодо стану своїх прав**, зокрема цікавитися вжитими ліквідатором діями у ліквідаційній процедурі та заходами направленими на виявлення, розшук та повернення майна банкрута, ефективністю таких заходів та вчиняти, за наявності в нього необхідного обсягу прав та повноважень, дії направлені на визнання правочинів боржника недійсними, визнання недійсним правочину, вчиненого з порушенням порядку підготовки та проведення аукціону, оскарження дій (бездіяльності) ліквідатора щодо вжитих ним заходів у ліквідаційній процедурі тощо. Саме від таких дій кредитора залежить досягнення основної мети його участі у справі про банкрутство - задоволення (погашення) його вимог.

Щодо капіталізації платежів в ліквідаційній процедурі

Постанова КГС у складі ВС від 02.06.2022 у справі № 22/656

Стаття 59 Кодексу України з процедур банкрутства

Системний аналіз приписів частини першої статті 59, частини першої статті 60 КУзПБ у взаємозв'язку з пунктом 2 частини першої статті 64 КУзПБ, пунктом 5 частини першої статті 11 Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування", частиною другою статті 1205 ЦК України, положеннями пунктів 3, 4, 7, 8 Порядку капіталізації платежів Фонду соціального страхування України у випадках ліквідації страхувальників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 04.12.2019 № 986 свідчить, що **капіталізація виплат майбутніх періодів, пов'язаних з відшкодуванням шкоди, заподіяної життю і здоров'ю громадян проводиться саме в період ліквідаційної процедури банкрута**, оскільки саме після визнання підприємства банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури підприємницька діяльність підприємства закінчується та строк виконання всіх його грошових зобов'язань вважається таким, що настав.

Капіталізація платежів у справі про банкрутство здійснюється **лише після визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури**, оскільки сума капіталізованих платежів за своєю правовою природою не є боргом у вигляді простроченої суми грошових вимог, а **є лише здійсненням у ліквідаційній процедурі розрахунком виплат коштів потерпілим майбутніх періодів**.

Лише з моменту визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури платежі, що мають бути виплачені потерпілим в майбутньому, підлягають капіталізації та повинні бути включені до реєстру вимог кредиторів відповідно до пункту 2 частини першої статті 64 КУзПБ, оскільки **здійснення капіталізації платежів безпосередньо залежить від початку ліквідації господарюючого суб'єкта** (введення ліквідаційної процедури).

Положення частини першої статті 59 КУзПБ не застосовуються до грошових вимог у вигляді капіталізованих платежів, оскільки чинне законодавство пов'язує здійснення капіталізації платежів, в тому числі у справі про банкрутство боржника, з моментом введення процедури ліквідації такої особи (ліквідаційної процедури боржника у справі про банкрутство).

Щодо виникнення обов'язку зі сплати будь-яких податків і зборів (обов'язкових платежів), нарахованих з моменту визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 19.01.2021 у справі № 916/4181/14

[Стаття 59 Кодексу України з процедур банкрутства](#)

З дня визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури **у нього не виникає обов'язку зі сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), які були нараховані за період після визнання боржника банкрутом**, оскільки положеннями частини першої статті 38 Закону про банкрутство, які аналогічні за змістом положенням частини першої статті 59 КУзПБ, передбачено підставу для припинення обов'язку боржника, якого визнано банкрутом, щодо обчислення та сплати податків і зборів (обов'язкових платежів). Самостійне подання ліквідатором звітності до податкового органу не є винятком з цього правила.

Субсидіарна відповідальність

Постанова КГС ВС від 30.10.2019 у справі № 906/904/16

Можливістю подання в межах справи про банкрутство заяви до третіх осіб, які відповідно до законодавства несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства **наділений виключно ліквідатор банкрута**.

Виявлення наявності ознак доведення до банкрутства юридичної особи-боржника покладена саме **на ліквідатора банкрута**.

Ліквідатор за наявності ознак банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, **для забезпечення реалізації принципу безсумнівної повноти дій ліквідатора** у ліквідаційній процедурі, подає таку заяву (про покладення субсидіарної відповідальності) не раніше ніж після завершення реалізації об'єктів ліквідаційної маси та розрахунків з кредиторами на підставі вчинення такої реалізації у ліквідаційній процедурі при наявності обставин недостатності повного погашення кредиторської заборгованості банкрута.

(Аналогічна правова позиція викладена в постанові КГС ВС від 12.02.2020 у справі № 922/2391/16)

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04.09.2018 у справі № 5023/4388/12

При притягненні до субсидіарної відповідальності осіб винних у доведенні до банкрутства комунального підприємства необхідно враховувати, що регулювання діяльності комунальних некомерційних підприємств здійснюється аналогічно до діяльності державних казенних підприємств, без наділення вказаних суб'єктів повною самостійною відповідальністю у відносинах з третіми особами, а також незалежно від статусу підприємства як самостійної юридичної особи, **муніципальна влада і відповідно держава мають бути в межах Конвенції визнані відповідальними за діяльність і бездіяльність підприємства**.

Субсидіарна відповідальність

Постанова КГС ВС від 30.01.2018 у справі № 923/862/15

Протиправне виведення з обігу підприємства-боржника коштів, що призвело до неспроможності виконання ним своїх грошових зобов'язань, є підставою для покладення на керівника цього підприємства субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника.

Оскільки судами попередніх інстанцій встановлено, що під час ліквідаційної процедури виявлено відсутність коштів на рахунках боржника та активів банкрута, а майнові активи підприємства були відчужені в результаті рішень та дій керівника цього підприємства і господарська діяльність підприємства припинена у незаконний спосіб, Верховний Суд визнав обґрунтованим висновок судів першої та апеляційної інстанцій про задоволення заяви ліквідатора і покладення субсидіарної відповідальності на керівника підприємства у зв'язку з доведенням до банкрутства підприємства.

Чинне законодавство України не пов'язує можливості покладення субсидіарної відповідальності на відповідних осіб згідно з частиною п'ятою статті 41 Закону про банкрутство з обов'язковою наявністю вироку (вироків) щодо таких осіб.

(Постанови КГС ВС від 05.02.2019 у справі № 923/1432/15, від 09.10.2019 у справі № 910/21232/16)

Постанова КГС ВС від 18.10.2018 у справі № 923/1297/14

У разі доведення обставин того, що стан неплатоспроможності боржника – комунального підприємства настав унаслідок передачі його активів іншій юридичній особі, на власника боржника (орган місцевого самоврядування) та орган управління майном (виконавчий комітет) може бути покладена субсидіарна відповідальність за зобов'язаннями такого боржника

Рішенням Каховської міської ради Херсонської області від 26.01.2012 № 398/23 як власником майна вирішено передати з балансу КП «Наш дім» на баланс КП «Каховська керуюча компанія» комунальне майно, яке належало КП «Наш дім» на праві повного господарського віддання.

Вилучивши з господарського відання та передавши усе майно від боржника до іншої юридичної особи, власник не вирішив питання про правонаступництво особи, яка отримала майнові активи боржника. Отже, кредиторська заборгованість боржника КП «Наш дім» залишилася без майнового забезпечення.

Каховська міська рада як власник і засновник боржника та виконавчий комітет Каховської міської ради як орган управління майном боржника приймали рішення, що мали на меті передати майнові активи боржника іншій юридичній особі для того, аби після порушення справи про банкрутство на такі майнові активи не було звернуто стягнення для задоволення вимог кредиторів. При цьому вони створили умови, за яких боржник став неплатоспроможним та був визнаний банкрутом.

(Постанови КГС ВС від 29.10.2018 у справі № 927/1124/16, від 10.03.2020 у справі № 902/318/16)

Щодо початку перебігу позовної давності за вимогами про покладення на третіх осіб субсидіарної відповідальності

Постанова КГС ВС від 02.09.2020 у справі № 923/1494/15

Саме детальний аналіз ліквідатором фінансового становища банкрута у поєднанні з дослідженням підстав виникнення заборгованості боржника перед кредиторами у справі про банкрутство дозволить йому виявити наявність чи відсутність дій засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, щодо доведення до банкрутства юридичної особи.

Заява про покладення субсидіарної відповідальності може бути подана ліквідатором до суду в разі, коли буде встановлена недостатність майна боржника для повного задоволення вимог кредиторів у справі про банкрутство (абз. 2 ч. 5 ст. 41 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»).

За наявності ознак банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, для забезпечення реалізації принципу безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі ліквідатор подає заяву про покладення субсидіарної відповідальності не раніше ніж після завершення реалізації об'єктів ліквідаційної маси та здійснення розрахунків з кредиторами у результаті проведення такої реалізації у ліквідаційній процедурі та за недостатності коштів для повного погашення кредиторської заборгованості банкрута.

Розмір зазначених вимог визначається з різниці між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою (абз. 1 ч. 5 ст. 41 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»).

Прийняття господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом є тією обставиною, яка свідчить, що ліквідатор довідався або міг довідатися про наявність ознак доведення до банкрутства юридичної особи – боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії.

Щодо покладання субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника на засновника та керівника іншої юридичної особи

Постанова КГС у складі ВС від 22.04.2021 у справі № 915/1624/16

[Щодо суб'єктів субсидіарної відповідальності та підстав її застосування](#)

Системний аналіз змісту абзацу 1 частини п'ятої статті 41 Закону про банкрутство, абзацу 1 частини другої статті 61 КУзПБ у взаємозв'язку з іншими нормами законодавства свідчить, що до третіх осіб, які несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника, у зв'язку з доведенням його до банкрутства відносяться **будь-які особи**, наслідком дій або бездіяльності яких стало банкрутство юридичної особи.

На особу, яка отримала вигоду з протиправної, в т.ч. недобросовісної поведінки керівника чи засновників боржника поширюються правила субсидіарної відповідальності за якими суб'єктом субсидіарної відповідальності може бути **особа, яка отримала істотну** (відносно масштабу діяльності боржника) **вигоду у вигляді збільшення активів, яка не могла б утворитися у випадку відповідності дій засновників та керівника боржника закону, в т.ч. принципу добросовісності.**

Статтею 61 КУзПБ від 21.10.2019, статтею 41 Закону про банкрутство до 21.10.2019 закріплено **правову презумпцію субсидіарної відповідальності осіб**, що притягуються до неї, складовими якої є недостатність майна ліквідаційної маси для задоволення вимог кредиторів та наявність ознак доведення боржника до банкрутства, **яка є спростовною**, оскільки передбачає можливість цих осіб довести відсутність своєї вини у банкрутства боржника та уникнути відповідальності.

(Постанова КГС ВС від 01.06.2021 у справі № 911/2243/18 - якщо після визнання боржника банкрутом за наявності ознак доведення до банкрутства юридичної особи – боржника погашення заборгованості банкрута є неможливим внаслідок дій та (або) бездіяльності засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають змогу іншим чином визначати його дії, **то такі особи можуть бути притягнуті до субсидіарної відповідальності за заборгованістю боржника допоки такі особи не доведуть протилежного.**

Щодо покладання субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника на засновника та керівника іншої юридичної особи

Постанова КГС у складі ВС від 22.04.2021 у справі № 915/1624/16

Щодо розміру субсидіарної відповідальності

Розмір вимог ліквідатора до третіх осіб, які відповідно до законодавства несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства за приписами статті абзацу 1 частини п'ятої статті 41 Закону про банкрутство (до 21.10.2019), абзацу 1 частини другої статті 61 КУзПБ **визначається з різниці між сумою вимог кредиторів і ліквідаційною масою.**

Вартість майна, яке було виведено з активів боржника не впливає на розмір субсидіарної відповідальності, а визначенню розміру останньої передуює формування ліквідаційної маси.

Цілком очевидно, що така **законодавча конструкція** визначає субсидіарну відповідальність в якості санкції за недобросовісні і нерозумні дії та спрямована на стимулювання добросовісності дій боржника та прісикання протиправних дій зі сторони засновників, керівника боржника, інших осіб з метою захисту інтересів кредиторів і гарантування погашення їх вимог в максимально можливому розмірі.

Щодо покладання субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника на засновника та керівника іншої юридичної особи

Постанова КГС у складі ВС від 22.04.2021 у справі № 915/1624/16

Щодо ефективності обраного ліквідатором способу захисту інтересів боржника та кредиторів

Не може бути підставою для відмови у задоволенні заяви ліквідатора про покладення субсидіарної відповідальності неналежність обраного ним способу захисту інтересів боржника та кредиторів з огляду на відсутність спростування (оскарження) відповідних дій (спростування презумпції правомірності правочину, оскарження ухвалених юридичною особою рішень тощо), оскільки визначальним у застосуванні цієї відповідальності із урахуванням правової конструкції частини п'ятої статті 41 Закону про банкрутство, частини другої статті 61 КУзПБ є використання особою належних їй суб'єктивних прав на шкоду інтересам боржника та кредиторів, що призвело до неплатоспроможності боржника, а не спростування правомірності прийнятих нею рішень, вчинених дій та правочинів тощо.

Субсидіарна відповідальність

Щодо затвердження ліквідаційного балансу та закриття провадження у справі

Розгляд питання про застосування субсидіарної відповідальності за доведення до банкрутства є дуже важливим на завершальній стадії ліквідаційної процедури, а саме коли ліквідатор вчинив всю повноту дій у ліквідаційній процедурі і ця повнота дій є безсумнівною для кредиторів. Звернення ліквідатора до господарського суду про покладення на винних осіб субсидіарної відповідальності за доведення до банкрутства є частиною принципу безсумнівної повноти дій у ліквідаційній процедурі (постанова КГС ВС від 28.08.2018 у справі № 927/1099/13).

Відсутність з'ясування обставин можливості покладення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника у разі недостатності майна боржника є не здійснення ліквідатором всієї повноти заходів спрямованих на виявлення активів **боржника** (постанова КГС ВС від 12.09.2019 у справі № 914/3812/15).

Крім того, необхідно зазначити, що вимоги до третіх осіб, які несуть субсидіарну відповідальність за доведення боржника до банкрутства є частиною аналізу фінансового становища банкрута та вжиття всієї повноти заходів спрямованих на виявлення активів **боржника** (постанова КГС ВС від 17.07.2019 у справі № 903/636/17).

Без розгляду питання про субсидіарну відповідальність осіб винних у доведенні до банкрутства, господарський суд позбавлений можливості з дотриманням принципу повноти дій ліквідатора розглянути його звіт та ліквідаційний баланс.

Субсидіарна відповідальність

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 20.10.2022 у справі № 911/3554/17 (911/401/21)

Щодо ставки судового збору за подання до господарського суду заяви (ліквідатора) про покладення субсидіарної відповідальності на третіх осіб

Заява ліквідатора про покладення субсидіарної відповідальності на особу винну у доведенні до банкрутства боржника розглядається за правилами ГПК України у межах справи про банкрутство в порядку визначеному ст. 7 КУзПБ і судовим збором не оплачується, оскільки таку оплату не передбачено Законом України "Про судовий збір".

Під час оскарження в судах апеляційної та касаційної інстанції судових рішень, які прийняті за результатом розгляду заяви ліквідатора про покладення субсидіарної відповідальності на особу винну у доведенні до банкрутства боржника, судовий збір підлягає сплаті як на ухвалу суду, який становить 1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб відповідно до пп. 7 п. 2 ч. 2 ст. 4 Закону України "Про судовий збір" в незалежності від того, яке судове рішення ухвалив суд першої інстанції - ухвалу або рішення.

Підстави притягнення керівника боржника до солідарної відповідальності за незадоволення вимог кредиторів

Постанова КГС у складі ВС від 15.06.2021 у справі № 910/2971/20

КУзПБ запроваджено **солідарну відповідальність** у разі порушення вимоги цього Кодексу щодо обов'язку та строку для звернення до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство (зокрема, у разі загрози неплатоспроможності), визначивши суб'єктом цієї відповідальності лише керівника боржника та встановивши строк для виконання боржником зазначеного обов'язку – один місяць.

Для встановлення щодо боржника такого складного за своїм змістом юридичного факту, як загроза його неплатоспроможності, є **необхідною одночасна наявність певних умов: існування** у боржника щонайменше перед двома кредиторами **зобов'язань, строк виконання яких настав**, який, у свою чергу, визначається за правилами закону, що регулює відповідні правовідносини (купівля-продаж, поставка, підряд, позика, бюджетні та податкові зобов'язання тощо); **розмір усіх активів боржника є меншим, ніж сумарний розмір зобов'язань** перед усіма кредиторами боржника, строк виконання яких настав, тобто майновий стан боржника за всіма його показниками (основними фондами, дебіторською заборгованістю, строк виконання зобов'язань щодо якої настав, тощо) та за оцінкою сукупної вартості всіх активів боржника очевидно не здатний забезпечити задоволення вимог щодо виконання зобов'язань перед усіма кредиторами, строк виконання яких настав, ні в добровільному, ні в передбаченому законом примусовому порядку.

Щоб визначити, чи порушив боржник вимоги ч. 6 ст. 34 КУзПБ, необхідно зіставити моменти виникнення в нього зобов'язань перед кредиторами, з'ясувати, чи відбулося в той самий звітний період перевищення сумарного розміру зобов'язань боржника перед його кредиторами над розміром усіх активів боржника, задля встановлення наявності та тривалості існування у боржника ознак загрози неплатоспроможності обчислити початок перебігу місячного строку, передбаченого абз. 1 ч. 6 ст. 34 КУзПБ, і, відповідно, **встановити, чи сталося порушення цього строку як підстави для солідарної відповідальності керівника боржника** в разі невиконання ним обов'язку звернутися із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство за правилами ч. 6 ст. 34 КУзПБ.

Щодо солідарної відповідальності керівника боржника

Постанова КГС у складі ВС від 23.03.2021 у справі № 910/3191/20

Враховуючи встановлені фактичні обставини щодо погіршення показників забезпечення зобов'язань боржника всіма його активами, забезпечення зобов'язань боржника його оборотними активами та повної відсутності (від'ємне значення) чистих активів на підприємстві, наявність ознак дій доведення до банкрутства, вчинених посадовими особами ТОВ "Ласерта" в період з 01 січня 2016 року по 31 грудня 2018 року, враховуючи встановлені фактичні обставини щодо того, що за підсумками останнього звітного періоду (31.12.2018 року) господарська діяльність ТОВ "Ласерта" збиткова, збиток складає 518,7 тис. грн., що характеризує неплатоспроможність ТОВ "Ласерта" як надкритичну, враховуючи **незвернення**, всупереч приписам частин 1, 6 статті 95 Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом", в редакції чинній з 19.01.2013, частини 6 статті 34 Кодексу України з процедур банкрутства, **керівника боржника до господарського суду з заявою про порушення провадження у справі про банкрутство** починаючи з 31.12.2018 до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство ТОВ "Ласерта", суд апеляційної інстанції дійшов вірного висновку про покладення солідарної відповідальності на керівника боржника, що є підставою для подальшого звернення кредиторів зі своїми вимогами до зазначеної особи в порядку частини 6 статті 34 Кодексу України з процедур банкрутства.

Щодо солідарної відповідальності керівника боржника

Постанова КГС у складі ВС від 09.06.2022 у справі № 904/76/21

Притягнення керівників, засновників (учасників, акціонерів) боржника, інших осіб боржника до солідарної та субсидіарної відповідальності є **винятковим механізмом відновлення порушених прав кредиторів**. Істотна та явна диспропорція між зобов'язаннями та активами по суті неплатоспроможного боржника та **непоінформованість про це кредиторів цілком очевидно порушують права останніх**. У зв'язку з цим для захисту майнових інтересів кредиторів боржника запроваджено правове регулювання своєчасного інформування керівником юридичної особи його кредиторів про неплатоспроможність (недостатність майна) боржника.

Сутність солідарної відповідальності полягає у залученні керівника боржника – юридичної особи щодо якої здійснюється провадження у справі про банкрутство, до солідарного обов'язку з виконання грошових зобов'язань боржника як правового механізму захисту та **відновлення прав кредиторів, які будучи своєчасно необізнаними з його вини про стан неплатоспроможності боржника**, а саме про суттєву диспропорцію між обсягом зобов'язань боржника і розміром його активів, вступили з ним у правовідносини (хоча могли б не вступати) внаслідок чого позбавлені можливості задовольнити наявні в них вимоги до боржника.

Тлумачення змісту частини шостої статті 34 КУзПБ свідчить, що **суб'єктом солідарної відповідальності є виключно керівник боржника**, в тому числі колишній керівник, оскільки наведена норма не містить жодних обмежень покладення такої відповідальності на керівника боржника, **повноваження якого на час відкриття/здійснення провадження у справі про банкрутство припинились**.

Щодо солідарної відповідальності керівника боржника

Постанова КГС у складі ВС від 09.06.2022 у справі № 904/76/21

Тлумачення норм статей 13, 92 ЦК України у взаємозв'язку з положеннями статті 34 КУзПБ свідчить, що керівник боржника зобов'язаний діяти добросовісно, розумно не лише по відношенню до юридичної особи, а й щодо кредиторів та враховуючи права та законні інтереси останніх, зокрема, повинен своєчасно їх інформувати про стан неплатоспроможності боржника, сприяти їм в отриманні такої інформації, що має вплив на прийняття ними рішень щодо порядку взаємодії з боржником.

Невиконання керівником вимог абзацу першого частини шостої статті 34 КУзПБ щодо звернення до суду в місячний строк за наявності визначених цією нормою підстав із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника свідчить по суті про недобросовісне приховування ним від кредиторів інформації щодо незадовільного майнового становища боржника.

Така поведінка керівника боржника має наслідком нерозумне та недобросовісне прийняття неплатоспроможним боржником додаткових боргових зобов'язань за умов, коли не можуть бути виконані існуючі, свідому неможливість задоволення боржником вимог нових кредиторів від яких були приховані дійсні факти, і як наслідок виникнення збитків в цих кредиторів введених в оману щодо стану платоспроможності боржника.

Щодо солідарної відповідальності керівника боржника

Постанова КГС у складі ВС від 09.06.2022 у справі № 904/76/21

Тлумачення абзацу другої частини шостої статті 34 КУЗПБ із застосуванням філологічного та логічного способів його інтерпретації для цілей покладення на керівника боржника, у разі допущення ним порушення вимог наведених в абзаці першому цієї норми, солідарної відповідальності за незадоволення вимог кредиторів дозволяє виокремити такі **два взаємопов'язаних між собою етапи порядку її застосування:**

I етап – розгляд господарським судом питання наявності підстав для покладення на керівника боржника солідарної відповідальності, що передбачає з'ясування дотримання керівником боржника вимог абзацу першого цієї норми, в тому числі наявності ознак загрози неплатоспроможності, моменту виникнення загрози неплатоспроможності боржника, належного та своєчасного виконання відповідного обов'язку керівником боржника тощо;

II етап – звернення кредиторів (після встановлення ухвалою суду порушення зі сторони керівника боржника) з грошовими вимогами (попередньо визнаними судом) до керівника боржника та розгляд їх судом.

Розгляд вимог про стягнення грошових коштів з керівника боржника на підставі приписів частини шостої статті 34 КУЗПБ, як і вимог про покладення солідарної відповідальності, **здійснюється за правилами ГПК України в порядку визначеному статтею 7 КУЗПБ у межах справи про банкрутство, в т.ч. із урахуванням можливості застосування процесуального інституту об'єднання позовів (стаття 173 ГПК України).**

Приймаючи до уваги **принцип конкурсного імунітету**, не допускається стягнення кредитором(-ами) з керівника боржника грошових коштів в рахунок індивідуального погашення заявлених вимог поза межами конкретної конкурсної процедури.

Щодо солідарної відповідальності керівника боржника

Постанова КГС у складі ВС від 09.06.2022 у справі № 904/76/21

Тлумачення абзацу другого частини шостої статті 34 КУЗПБ із застосуванням філологічного та логічного способів його інтерпретації для цілей покладення на керівника боржника, у разі допущення ним порушення вимог наведених в абзаці першому цієї норми, солідарної відповідальності за незадоволення вимог кредиторів дозволяє виокремити такі **два взаємопов'язаних між собою етапи порядку її застосування:**

I етап – розгляд господарським судом питання наявності підстав для покладення на керівника боржника солідарної відповідальності, що передбачає з'ясування дотримання керівником боржника вимог абзацу першого цієї норми, в тому числі наявності ознак загрози неплатоспроможності, моменту виникнення загрози неплатоспроможності боржника, належного та своєчасного виконання відповідного обов'язку керівником боржника тощо;

II етап – звернення кредиторів (після встановлення ухвалою суду порушення зі сторони керівника боржника) з грошовими вимогами (попередньо визнаними судом) до керівника боржника та розгляд їх судом.

Розгляд вимог про стягнення грошових коштів з керівника боржника на підставі приписів частини шостої статті 34 КУЗПБ, як і вимог про покладення солідарної відповідальності, **здійснюється за правилами ГПК України в порядку визначеному статтею 7 КУЗПБ у межах справи про банкрутство, в т.ч. із урахуванням можливості застосування процесуального інституту об'єднання позовів (стаття 173 ГПК України).**

Приймаючи до уваги **принцип конкурсного імунітету, не допускається стягнення кредитором(-ами) з керівника боржника грошових коштів в рахунок індивідуального погашення заявлених вимог поза межами конкретної конкурсної процедури.**

Щодо умов для затвердження плану санації

Постанова КГС у складі ВС від 23.12.2021 у справі № 924/1155/18

Аналіз приписів абзацу другого частини третьої статті та частини сьомої статті 52 КУзПБ приводить до висновку, що при перевірці умов плану санації **на суд покладається обов'язок з'ясування розміру задоволених вимог кредиторів**, у т.ч. для кредиторів, які проголосували проти схвалення плану санації, зокрема через аналіз та співставлення розміру задоволених вимог кредиторів у разі введення процедури ліквідації порівняно із таким розміром, що передбачається планом санації, який не має бути меншим.

Надання судом оцінки фінансово-економічного стану боржника задля встановлення ознак економічної ефективності, доцільності заходів відновлення платоспроможності боржника та з'ясування доведеності ключової ознаки, що передбачена планом санації – спрямованості його на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника і задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів, а також розміру задоволених вимог кредиторів у порівнянні із процедурою ліквідації **є правомірним та відповідає завданню та цілям судової процедури санації боржника**.

КУзПБ передбачена певна сукупність умов, які підлягають включенню до плану санації за наявності яких, розглянутий та схвалений кредиторами з дотриманням порядку визначеного статтею 52 КУзПБ план санації, підлягає затвердженню судом. **Невідповідність змісту плану санації вимогам законодавства та недотримання порядку його схвалення є підставою для відмови у його затвердженні**.

Правовідносини з санації розраховані лише на сумлінних боржників та кредиторів, а застосування такого інституту не може бути інструментом зловживань для боржника, який за його допомогою ухиляється від належного виконання зобов'язань перед кредиторами.

Щодо визнання грошовим зобов'язанням в розумінні статті 1 КУзПБ основної винагороди приватного виконавця

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 07.07.2022 у справі № 916/1456/21

Сплата основної винагороди є обов'язком (зобов'язанням) боржника перед приватним виконавцем, в силу закону охоплюється змістом грошових зобов'язань боржника у процедурі банкрутства, визначених в абзаці п'ятому частини першої статті 1 КУзПБ, і за певних умов може бути вимогою приватного виконавця (кредитора) щодо грошових зобов'язань до боржника (боржника у виконавчому провадженні).

Системне тлумачення абзацу п'ятого частини першої статті 1 КУзПБ та частин першої – сьомої статті 31 Закону України від 02.06.2016 № 1403-VIII "Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів", частини першої статті 42, частин першої – другої статті 45, статті 46 Закону України від 02.06.2016 № 1404-VIII "Про виконавче провадження", пункту 19 постанови Кабінету Міністрів України від 08.09.2016 № 643 "Про затвердження Порядку виплати винагород державним виконавцям та їх розміри і розмір основної винагороди приватного виконавця" приводить до висновку, що грошове зобов'язання боржника як особи, неспроможної виконати свої грошові зобов'язання зі сплати основної винагороди приватного виконавця, обумовлено законодавцем фактичним стягненням приватним виконавцем з боржника суми, що підлягає стягненню за виконавчим документом і виникає у пропорційній сумі до фактично стягнутої у випадку відсутності у боржника коштів на сплату основної винагороди приватного виконавця в межах виконавчого провадження.

Щодо визнання грошовим зобов'язанням в розумінні статті 1 КУзПБ виконавчого збору та витрат виконавчого провадження державного виконавця

Постанова КГС ВС від 19.01.2023 у справі № 918/56/20

Грошове зобов'язання боржника як особи, неспроможної виконати свої грошові зобов'язання (стаття 1 КУзПБ) зі сплати виконавчого збору, обумовлене фактичним стягненням з боржника суми боргу за відповідним виконавчим документом або виконанням (повним/частковим рішенням немайнового характеру), в цьому контексті право вимоги органу державної виконавчої служби до боржника у справі про банкрутство на суму виконавчого збору виникає у розмірі 10 % фактично стягнутої суми за відповідним виконавчим документом або у визначеному постановою державного виконавця розмірі за умови виконання (повного/часткового) рішення немайнового характеру.

Аналіз положень статей 27, 42, 45 Закону України "Про виконавче провадження" у співвідношенні із положеннями статей 1, 45 КУзПБ свідчить про те, що грошове зобов'язання боржника як особи, неспроможної виконати свої грошові зобов'язання (стаття 1 КУзПБ) зі сплати витрат виконавчого провадження виникає на підставі постанови державного виконавця про визначення/стягнення таких витрат та не залежить від фактичного (повного/часткового) задоволення вимог стягувача за виконавчим документом у зв'язку з виконанням якого такі витрати понесено, отже в цьому контексті грошові вимоги органу державної виконавчої служби до боржника у справі про банкрутство на суму витрат виконавчого провадження виникають у розмірі визначеному у відповідній постанові державного виконавця за умови їх належного документального підтвердження кредитором.

Інститут банкрутства фізичних осіб

Проектом пропонується врегулювати відносини щодо відновлення платоспроможності фізичних осіб, які опинилися в скрутній фінансовій ситуації та **потребують допомоги з боку Держави**.

Система врегулювання проблем заборгованості громадян – фізичних осіб, не зайнятих у підприємстві, в усьому світі спрямована на забезпечення надання допомоги **чесним, але невдалим боржникам шляхом передусім реструктуризації їх боргів**, а в разі неможливості у майбутньому погасити борги, **заслужити їх списання**.

Від відновлення платоспроможності боржника **виграє не тільки ця особа, а й держава**, оскільки фізична особа, звільняючись від боргів, повертається до активної легальної праці, покращуються сімейні відносини, людина зберігає здоров'я, а відтак, трудовий потенціал, загалом повертається до активної соціальної діяльності. **Держава таким чином повертає** ще одну економічну одиницю до активного способу життя і, нарешті, **платника податків**.

За загальним уявленням від розв'язання проблем фізичних осіб – позичальників шляхом поступок **можуть постраждати кредитні установи**, насправді, як свідчить практика застосування таких юридичних процедур у розвинутих країнах, банки хоча і можуть щось втрачати у разі їх погодження на списання частини боргу, однак, **в цілому вони виграють за рахунок очищення їх балансів від «мертвих» боргів та збереження їх клієнтів серед активних учасників споживчого кредитування**, а за таким токсичним кредитом отримують більше, ніж отримали би через стягнення у виконавчому провадженні, такі можливості надає застосування інституту розстрочення, яке передбачається в плані відновлення платоспроможності боржника.

Пояснювальна записка до проекту Кодексу України з процедур банкрутства ([Електронний ресурс] // Офіційний портал Верховної Ради України. - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63518)

Судова практика щодо застосування процедур неплатоспроможності фізичних осіб

Щодо авансування винагороди арбітражному керуючому

Постанова КГС у складі ВС від 24.09.2020 у справі № 910/2629/20
Статті 115, 116 Кодексу України з процедур банкрутства

Обов'язок боржника авансувати винагороду арбітражного керуючого до звернення з відповідною заявою до суду встановлено КУзПБ, і подання доказів авансування є обов'язковою умовою, визначеною статтею 116 зазначеного Кодексу. При цьому ані КУзПБ, ані інші діючі норми чинного законодавства **не передбачають права боржника бути звільненим від авансування винагороди арбітражному керуючому при поданні такої заяви**, а також умов, за яких суд може відстрочити, розстрочити чи звільнити заявника від здійснення авансування винагороди арбітражному керуючому.

Судова практика щодо застосування процедур неплатоспроможності фізичних осіб

Щодо авансування винагороди арбітражному керуючому

Постанова КГС у складі ВС від 23.11.2020 у справі № 922/1734/20
Статті 115, 116 Кодексу України з процедур банкрутства

Зважаючи на юридичну природу винагороди арбітражного керуючого, звільнення від її сплати не вплине на баланс інтересів держави та заявника у справі, оскільки є лише платою суб'єкту незалежної професійної діяльності за виконання ним своїх обов'язків. Водночас звільнення заявника від авансування такої винагороди на етапі подання заяви позначиться на балансі інтересів боржника та арбітражного керуючого, позбавивши останнього права на своєчасне отримання винагороди в останній день кожного календарного місяця виконання ним повноважень (абзац п'ятий статті 3 КУзПБ). Жодних положень, умов та підстав, за яких суд може відстрочити, розстрочити або звільнити заявника від здійснення авансування винагороди арбітражному керуючому чинним законодавством України не передбачено.

Судова практика щодо застосування процедур неплатоспроможності фізичних осіб

Щодо авансування винагороди арбітражному керуючому

Постанова КГС у складі ВС від 19.11.2020 у справі № 910/726/20

Колегія суддів касаційного суду погоджується з правильністю таких висновків апеляційного суду з огляду на те, що законодавцем обрано спосіб врегулювання неплатоспроможності фізичної особи виключно за заявою боржника. При цьому, Законом України "Про судовий збір" не передбачено сплати судового збору за подання заяви фізичною особою про порушення справи про банкрутство. **Зазначене обґрунтовує виконання державою свого позитивного обов'язку забезпечення доступу неплатоспроможних фізичних осіб до правосуддя у справах про банкрутство у спосіб не встановлення для таких фізичних осіб ставок судового збору за звернення із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство.** Разом з тим, законодавцем не передбачено жодних альтернативних можливостей авансуванню на депозитний рахунок суду оплати послуг керуючого реструктуризацією за три місяці виконання ним повноважень, що є гарантією з боку держави оплати праці цієї особи на час формування реєстру вимог кредиторів у справі про банкрутство та відповідає гарантіям на оплату праці відповідно до частин другої, шостої статті 43 Конституції України.

Зазначене не позбавляє можливості боржника (фізичної особи) укласти угоду з арбітражним керуючим, який погодиться на умовах відстрочення оплати до реалізації майна боржника виконувати повноваження керуючого реструктуризацією у справі про банкрутство цієї особи та відповідного звернення обох осіб (боржника та арбітражного керуючого) до суду про призначення його керуючим реструктуризацією у справу про банкрутство фізичної особи, яке подається разом із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство. Місцевий суд може розглянути подані документи, як альтернативу мирного врегулювання правовідносин з оплати винагороди арбітражному керуючому, та прийняти відповідне рішення про можливість задоволення заяви боржника, дослідивши всю сукупність наданих ним доказів на обґрунтування неплатоспроможності фізичної особи.

Судова практика щодо застосування процедур неплатоспроможності фізичних осіб

Щодо дії мораторію на вимоги забезпечених кредиторів

Постанова КГС у складі ВС від 10.09.2020 у справі № 902/227/20
Статті 115, 116 Кодексу України з процедур банкрутства

Пунктом 1 частини другої статті 115 КУзПБ встановлено, що боржник має право звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність у разі, якщо розмір прострочених зобов'язань боржника перед кредитором (кредиторами) становить не менше 30 розмірів мінімальної заробітної плати. **Перелік підстав, визначених частиною другою статті 115 КУзПБ для порушення провадження у справі про банкрутство фізичної особи, не є вичерпним**, оскільки пунктом 4 частини другої зазначеної статті передбачено можливість "існування інших обставин, які підтверджують, що найближчим часом боржник не зможе виконати грошові зобов'язання чи здійснювати звичайні поточні платежі (загроза неплатоспроможності)".

Метою законодавця при введенні процедури банкрутства фізичних осіб було створення правового механізму, який дозволить фізичній особі – боржнику реструктурувати свої боргові зобов'язання та перевести їх з іноземної валюти у національну валюту України, для унеможливлення негайної реалізації житла фізичних осіб, переданого в іпотеку банкам за валютними кредитами. Отже, **така процедура є спеціальною та має застосовуватися переважно щодо інших процедур звернення стягнення на іпотечне майно у випадку ініціювання боржником провадження у справі про банкрутство.**

Судова практика щодо застосування процедур неплатоспроможності фізичних осіб

Щодо дії мораторію на вимоги забезпечених кредиторів

Постанова КГС у складі ВС від 01.10.2020 у справі № 910/17501/19

Стаття 121 Кодексу України з процедур банкрутства

У разі відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи, на рухоме (нерухоме) майно якої звертається стягнення за її зобов'язаннями перед третіми особами, переважному застосуванню підлягають приписи частини четвертої статті 121 КУзПБ щодо задоволення вимог кредиторів (стягувачів) за рахунок заставного майна боржника в межах провадження у справі про неплатоспроможність. Винятками із спеціального регулювання порядку задоволення вимог кредиторів за рахунок майна боржника згідно з частиною четвертою статті 121 КУзПБ є **два випадки**: якщо на момент відкриття провадження у справі про неплатоспроможність виконавче провадження перебуває на стадії розподілу стягнутих з боржника грошових сум, у тому числі одержаних від продажу майна боржника; якщо майно перебуває на стадії продажу з моменту оприлюднення інформації про продаж.

Судова практика щодо застосування процедур неплатоспроможності фізичних осіб

Щодо дії мораторію на вимоги забезпечених кредиторів

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 22.09.2021 у справі № 905/1923/15

Стаття 41 Кодексу України з процедур банкрутства

Відповідно до частини восьмої статті 41 КУзПБ дія мораторію припиняється з дня закриття провадження у справі про банкрутство. Щодо задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, дія мораторію припиняється автоматично після спливу 170 календарних днів з дня введення процедури розпорядження майном, якщо господарським судом протягом цього часу не було винесено постанову про визнання боржника банкрутом або ухвалу про введення процедури санації.

У частині шостій статті 41 КУзПБ закріплено, що задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, здійснюється лише в межах провадження у справі про банкрутство.

З метою дотримання принципу судового контролю у відносинах неплатоспроможності та банкрутства, зважаючи на відсутність нормативного врегулювання співвідношення процедур виконавчого провадження та процедур банкрутства, з огляду на мету та цілі КУзПБ, такими, що відповідають положенням чинного законодавства України, можна вважати лише ті дії державного виконавця щодо звернення стягнення на майно боржника, які були дозволені (санкціоновані) судовим рішенням (ухвалою суду) в межах справи про банкрутство.

Отже, після спливу 170 днів з дня введення процедури розпорядження майном, якщо господарським судом протягом цього часу не було винесено постанову про визнання боржника банкрутом або ухвалу про введення процедури санації, задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, має здійснюватися за ухвалою суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, постановленою господарським судом за результатом розгляду заяви кредитора, вимоги якого є забезпеченими.

Судова практика щодо застосування процедур неплатоспроможності фізичних осіб

Щодо підстав відкриття провадження у справі

Постанова КГС у складі ВС від 29.07.2021 у справі № 909/1028/20
Статті 115, 116, 119 Кодексу України з процедур банкрутства

Тлумачення частини другої статті 115 КУзПБ із застосуванням філологічного та логічного способів інтерпретації приводить до таких висновків:

- з огляду на вжиття законодавцем словосполучення "інші обставини" **перелік підстав для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи не є вичерпним;**
- для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи **достатньо навіть однієї або більше однієї підстави у будь-яких комбінаціях** наведених у частині другій статті 115 КУзПБ, оскільки законодавцем імперативно не визначено обов'язковим існування сукупності всіх чотирьох підстав, як умови для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи;
- наявність у боржника майна не виключає можливості існування в нього прострочених зобов'язань перед його кредиторами, як однієї із підстав для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи.

За ступенем визначеності частина четверта статті 119 КУзПБ є абсолютновизначеною нормою, що свідчить про встановлення законодавцем вичерпного переліку підстав для відмови у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність, який розширювальному тлумаченню не підлягає.

Наявність у боржника активів та відкритих щодо нього виконавчих проваджень не належить до вичерпного переліку підстав для відмови у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи.

Щодо поняття «член сім'ї боржника» у справах про неплатоспроможність фізичних осіб

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 22.09.2021 у справі № 910/6639/20

Інститут надання фізичною особою декларації про майновий стан боржника за останні три роки разом із заявою про визнання її неплатоспроможною обумовлений, передусім, необхідністю визначення обсягів майнових активів боржника з метою ефективного здійснення процедури погашення боргів такої особи, зокрема шляхом їх реструктуризації та подальшого задоволення грошових вимог кредиторів.

Саме тому реалізація обов'язку фізичної особи, яка звернулася до компетентного суду за визнанням факту її неплатоспроможності, у тому числі, надавати достовірну інформацію про все наявне майно, зумовлена не тільки формальними вимогами законодавця, а й сутнісним змістом процедур у справах про неплатоспроможність фізичної особи.

Подання декларації про майновий стан надає можливість не лише встановити перелік та вартість майна, стан доходів та витрат на відповідну дату, а й динаміки розміру активів за відповідний період.

Включення до кола членів сім'ї осіб, які перебувають у шлюбі з боржником (у тому числі якщо шлюб розірвано протягом трьох років до дня подання декларації), а також їхніх дітей, у тому числі повнолітніх, батьків, осіб, які перебувають під опікою чи піклуванням боржника, пояснюється фідуціарним, зазвичай, характером відносин боржника з цими особами (обов'язок діяти якнайкраще в інтересах таких осіб), що може сприяти ухиленню від виконання боржником зобов'язань перед кредиторами шляхом перереєстрації майна (майнових прав) на цих осіб. До цих зловживань правом боржник може вдасться незалежно від того, що ці особи проживають окремо від боржника, не пов'язані з ним спільним побутом та сімейними правами і обов'язками.

Положення частини п'ятої статті 116 КУзПБ самостійно і вичерпно врегульовують зміст поняття "член сім'ї боржника", яке є спеціальним, встановленим саме для цілей визначення змісту правовідносин щодо відновлення платоспроможності фізичної особи. Положення статті 3 СК України для регулювання відносин у процедурі розгляду справ про неплатоспроможність фізичних осіб не застосовується.

Тлумачення частини п'ятої статті 116 КУзПБ, з огляду на мету правового регулювання відносин неплатоспроможності боржників- фізичних осіб, дає підстави для висновку, що до членів сім'ї такого боржника в обов'язковому порядку необхідно віднести його дітей (у тому числі повнолітніх), батьків та осіб, які перебувають під опікою чи піклуванням боржника, незалежно від того, що вони не проживають з ним спільно, не пов'язані спільним побутом і не мають взаємних прав та обов'язків.

Щодо закриття провадження у справі у зв'язку з неповною та/або недостовірною інформацією в декларації

Постанова КГС у складі ВС від 01.09.2021 у справі № 917/2088/19

Інститут надання фізичною особою декларації про майновий стан боржника за останні три роки разом із заявою про визнання її неплатоспроможною обумовлений передусім **необхідністю визначення обсягів майнових активів боржника з метою ефективного здійснення процедури погашення боргів такої особи, зокрема шляхом їх реструктуризації та подальшого задоволення грошових вимог кредиторів.**

Саме тому реалізація обов'язку фізичної особи, яка звернулася до компетентного суду за визнанням факту її неплатоспроможності, надавати достовірну інформацію про все наявне майно **зумовлена не лише формальними вимогами законодавця, а й сутнісним змістом процедур у справах про неплатоспроможність фізичної особи.**

Тож надання декларації про майновий стан **є процесуальним обов'язком боржника** у провадженні про неплатоспроможність фізичної особи.

Зі змісту пункту 1 частини сьомої статті 123 КУзПБ вбачається: якщо боржник не скористався наданим йому правом усунути виявлені за наслідком перевірки керуючим реструктуризації недоліки щодо повноти та достовірності інформації, зазначеної у поданих ним (боржником) деклараціях, то настають визначені цією нормою **наслідки у вигляді закриття провадження у справі.**

Ключовим завданням суду при наданні оцінки наявності підстав для закриття провадження у справі у разі неподання боржником виправлених декларацій упродовж семи днів з моменту отримання звіту керуючого реструктуризацією за результатами відповідної перевірки є **необхідність встановлення дотримання керуючим реструктуризації порядку повідомлення особи (боржника) про наявність обґрунтованих підстав вважати подану нею інформацію недостовірною та/або неповною, а також з'ясування факту наявності чи відсутності надання виправлених декларацій впродовж встановленого законодавством строку.**

Щодо закриття провадження у справі у зв'язку з невідповідністю плану реструктуризації КУзПБ

Постанова КГС у складі ВС від 16.12.2021 у справі № 910/8306/20

Метою і завданням процедури реструктуризації боргів, зокрема, є **забезпечення розгляду кредитором розробленого боржником проекту плану реструктуризації боргів для відновлення його платоспроможності**. При цьому такий документ слід вважати закономірними очікуваннями кредиторів як в частині його розгляду, так і в період його реалізації, коли відбувається фактичне погашення їх вимог в межах процедури реструктуризації.

Розроблення проекту плану реструктуризації має здійснюватися відповідно до вимог статті 124 КУзПБ, зокрема, щодо форми і змісту проекту плану, що дасть змогу зборам кредиторів оцінити перспективу відновлення платоспроможності боржника, прийняти рішення про його схвалення та подати на затвердження господарському суду або відхилити його та прийняти рішення про перехід до процедури погашення боргів.

Тож при поданні до господарського суду заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність **обов'язком боржника є складення реального (виконуваного) проекту плану реструктуризації**, який після розгляду господарським судом грошових вимог та формування реєстру кредиторів розробляється, уточнюється та погоджується з кредиторами.

Невідповідність плану реструктуризації боргів боржника вимогам КУзПБ через невідображення в ньому повної та достовірної інформації про майновий стан боржника, фактичних обставин, які спричинили неплатоспроможність боржника, розміру суми, яка щомісяця буде виділятися для погашення вимог кредиторів, тощо є підставою для закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи з огляду на приписи пункту 1 частини сьомої статті 123 КУзПБ.

Судова практика щодо застосування процедур неплатоспроможності фізичних осіб

Щодо закриття провадження у справі у зв'язку з відсутністю ознак неплатоспроможності

Постанова КГС у складі ВС від 26.05.2022 у справі № 922/1426/21
Стаття 90 Кодексу України з процедур банкрутства

Тлумачення змісту частини першої статті 90 КУзПБ у взаємозв'язку зі статтею 113 КУзПБ із застосуванням системного способу її інтерпретації свідчить, що наведена норма та визначені нею підстави закриття провадження у справі про банкрутство (за винятком підстав визначених пунктами 1, 2, які стосуються виключно юридичної особи) є загальними по відношенню до норм Книги четвертої IV КУзПБ, яка містить підстави закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи (фізичної особи – підприємця), адже застосовуються до більш широкого кола відносин: як банкрутства юридичних осіб так і фізичних осіб (фізичних осіб – підприємців).

Тлумачення частини другої статті 90 КУзПБ із застосуванням філологічного та логічного способів інтерпретації приводить до висновку, що обов'язковою передумовою закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи (фізичної особи – підприємця) на підставі пункту 8 частини першої статті 90 КУзПБ є те, що такі процесуальні дії можуть бути вчинені лише до введення процедури погашення боргів боржника та визнання його банкрутом.

Результат судових процедур у справі про неплатоспроможність фізичної особи (фізичної особи – підприємця) не має бути направлений на уникнення та переслідувати цілі унеможливлення задоволення кредиторських вимог до боржника.

Судова практика щодо застосування процедур неплатоспроможності фізичних осіб

Постанова КГС у складі ВС від 26.05.2022 у справі № 923/984/21

Пункт 5 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" Кодексу України з процедур банкрутства

Сфера регулювання пункту 5 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" КУзПБ (в редакції Закону від 13.04.2021 № 1382-IX) **за суб'єктним складом учасників є обмеженою** та поширюється виключно на боржників (фізичних осіб) визначених абзацом першим пунктом 5 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" КУзПБ – фізичних осіб, в яких **єдиним кредитором в процедурі неплатоспроможності є забезпечений кредитор, наявна заборгованість за кредитом в іноземній валюті, забезпеченим іпотекою квартири (житлового будинку), що є єдиним місцем проживання сім'ї боржника.**

Системне тлумачення абзацу другого пункту 5 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" КУзПБ (в редакції Закону від 13.04.2021 № 1382-IX) свідчить, що наведеним абзацом законодавець конкретизував положення абзацу першого цього пункту та передбачив **додатковою кваліфікуючою передумовою застосування абзацу другого пункту 5 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" КУзПБ володіння боржником на праві власності лише одним об'єктом нерухомості** залишивши незмінними умови для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржника (фізичної особи) з урахуванням особливостей визначених пунктом 5 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" КУзПБ - одночасна наявність сукупності юридичних фактів передбачених абзацом першим цього пункту.

Боржник за наявності відповідних передумов **має право самостійно обирати одну з моделей своїх процесуальних дій** для відновлення його платоспроможності шляхом реструктуризації наявної заборгованості за кредитом в іноземній валюті з урахуванням особливостей, встановлених пунктом 5 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ, зокрема:

- звернутися до суду із заявою про його неплатоспроможність **у загальному порядку, визначеному книгою IV КУзПБ;**
- звернутися до суду із заявою про його неплатоспроможність **у спрощеному порядку** (без визначення особи арбітражного керуючого та надання доказів авансування винагороди керуючому реструктуризацією, передбачених пунктом 12 частини третьої статті 116 КУзПБ), але за таких умов: єдиним кредитором у процедурі неплатоспроможності є забезпечений кредитор, наявна заборгованість за кредитом в іноземній валюті, а предмет іпотеки (квартира або житловий будинок) є єдиним об'єктом нерухомості, яким володіє боржник на праві власності, та єдиним місцем проживання його сім'ї.

Судова практика щодо застосування процедур неплатоспроможності фізичних осіб

Постанова КГС у складі ВС від 26.05.2022 у справі № 923/984/21

Пункт 5 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" Кодексу України з процедур банкрутства

За методом правового регулювання абзац вісімнадцятий пункту 5 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ сформульований як імперативна норма, яка встановлює автоматичне схвалення забезпеченим кредитором плану реструктуризації у разі відповідності його умовам реструктуризації, визначеним названим пунктом, незалежно від процесуальної позиції і заяв кредитора з цього приводу.

Суд повинен займати активну процесуальну позицію, зокрема і під час перевірки наявності умов та підстав для застосування щодо боржника (фізичної особи) процедури реструктуризації заборгованості за кредитом в іноземній валюті, закріпленої у пункті 5 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ, яка має полягати в повному, всебічному й об'єктивному з'ясуванні обставин щодо відповідності заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність та долученого до неї плану реструктуризації умовам реструктуризації, визначеним цим пунктом.

Суд не має права самостійно втручатися у визначені боржником в плані реструктуризації умови, зокрема з власної ініціативи з метою приведення у відповідність до пункту 5 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ плану реструктуризації змінювати строк погашення вимог забезпеченого кредитора або мінімальну суму щомісячного виконання плану реструктуризації (за винятком доведення боржником недостатності доходів для виконання умов реструктуризації (абзац дев'ятнадцятий пункту 5 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ), а лише може надавати оцінку їх відповідності вимогам та умовам, визначеним наведеною нормою.

Доведення підстав й умов для застосування процедури реструктуризації заборгованості боржника (фізичної особи) за валютним кредитом з урахуванням особливостей визначених пунктом 5 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" КУзПБ та складання плану реструктуризації згідно зазначених вище імперативних норм є процесуальним обов'язком боржника (фізичної особи) за невиконання якого настає негативний процесуальний наслідок у вигляді відмови у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність, що не позбавляє його права на повторне звернення до суду з такою заявою, врахувавши умови та підстави для застосування наведеної процедури.

Судова практика щодо застосування процедур неплатоспроможності фізичних осіб

Постанова КГС у складі ВС від 02.06.2022 у справі № 917/1384/20

Пункт 5 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" Кодексу України з процедур банкрутства

Положення пункту 5 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ застосовуються при розгляді заяви кредитора з грошовими вимогами до боржника – фізичної особи лише у разі звернення боржника із заявою та відкриття судом провадження у справі про неплатоспроможність з урахуванням приписів цієї норми.

Цілком очевидно, що суд не має права змінювати наведені боржником в заяві про його неплатоспроможність нормативні підстави для відкриття провадження у справі про його неплатоспроможність (стаття 113 КУзПБ або пункт 5 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ), право на визначення яких за приписами частини другої статті 115 КУзПБ належить виключно лише боржнику.

Межі судового контролю за цих умов обмежуються дослідженням судом змісту заяви фізичної особи про відкриття провадження у справі про її неплатоспроможність та долученого до неї проекту плану реструктуризації боржника щодо їх відповідності вимогам та умовам, встановленим статтею 113 КУзПБ або пунктом 5 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ відповідно.

Тож у випадку відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи в загальному порядку, визначеному книгою IV КУзПБ, під час розгляду судом грошових вимог кредитора до боржника приписи пункту 5 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ не застосовуються.

Судова практика щодо застосування процедур неплатоспроможності фізичних осіб

Постанова КГС у складі ВС від 24.11.2022 у справі № 908/3334/21

Пункт 5 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" Кодексу України з процедур банкрутства

Системне та телеологічне тлумачення абзаців тринадцятого, шістнадцятого пункту 5 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" КУзПБ у взаємозв'язку із іншими положеннями законодавства та із урахуванням завдань провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи свідчить, що цими абзацами визначено щомісячний порядок нарахування відсоткової ставки на залишок реструктуризованого зобов'язання боржника, що відповідає усталеному порядку застосування відсотків (процентів) у цивільному/господарському обороті.

Таке тлумачення порядку нарахування на реструктуризоване зобов'язання боржника відсоткової ставки **забезпечує** під час застосування до нього реструктуризації заборгованості з урахуванням особливостей визначених пунктом 5 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" КУзПБ **збереження балансу інтересів обох сторін:**

- **боржника** – якому надано право на пільгових умовах, у порівнянні із загальним порядком визначеним Книгою четвертою КУзПБ, здійснити реструктуризацію наявної заборгованості перед кредитором на протязі 10 – 15 років (в залежності від площі квартири/житлового будинку, обтяжених іпотекою), зменшити розмір вимог забезпеченого кредитора, які підлягають погашенню відповідно до цього пункту на відсоток погашеної суми кредиту та додатково на 10 відсотків у разі, якщо загальна площа квартири, обтяженої іпотекою, не перевищує 60 квадратних метрів, або житлова площа такої квартири не перевищує 13,65 квадратного метра на кожного члена сім'ї боржника, або якщо загальна площа житлового будинку, обтяженого іпотекою, не перевищує 120 квадратних метрів (крім випадків перевищення вартості іпотеки над сумою заборгованості за кредитним договором) тощо;

- **кредитора** – який отримує погашення за давньої заборгованості за кредитом та відсотки від повернення яких залежить здійснення банком депозитних операцій, оскільки формування депозитної політики банку та видача ним відсотків за депозитами перебувають у безпосередньому взаємозв'язку з поверненням позичальниками виданих їм коштів за кредитами, неповернення яких може призвести до збитковості по активній операції банку – позики/кредиту.

Судова практика щодо застосування процедур неплатоспроможності фізичних осіб

Постанова судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 08.12.2022 у справі 921/542/20 Пункт 5 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" Кодексу України з процедур банкрутства

Для цілей реструктуризації заборгованості фізичної особи на умовах, встановлених пунктом 5 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" КУзПБ, визначальною ознакою кваліфікації такої заборгованості фізичної особи є природа її утворення: виникнення заборгованості у боржника за кредитом згідно з договором, укладеним сторонами в іноземній валюті.

Вирішення судом спору та ухвалення рішення про стягнення заборгованості в гривнях за валютним кредитом, не змінює підстав виникнення і природи відповідного боргу: виникнення його за договором кредиту в іноземній валюті.

Тлумачення абзацу шостого пункту 5 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" КУзПБ із застосуванням буквально-логічного та системного способу інтерпретації свідчить, що визнання грошових вимог забезпеченого кредитора за умовами цієї норми не перебуває у зв'язку з необхідністю їх підтвердження судовим рішенням про стягнення такої заборгованості з боржника в судовому порядку, оскільки судове рішення не змінює природи виникнення зобов'язання, а лише підтверджує дійсне існування цього зобов'язання, його безспірність та надає зобов'язанню безпосередньо примусового характеру.

Підтверджені судовим рішенням грошові вимоги забезпеченого кредитора стосовно пені за зобов'язаннями боржника – фізичної особи, щодо якого здійснюється провадження у справі про неплатоспроможність з урахуванням положень пункту 5 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" КУзПБ, які виникли з кредиту в іноземній валюті, не можуть бути визнані судом та підлягають відхиленню, оскільки реченням другим абзацу шостого цього пункту визначено імперативну умову щодо неможливості включення штрафних санкцій та пені до грошових вимог забезпеченого кредитора, яка не містить будь-якого конфлікту та правового зв'язку, зокрема з конституційними приписами щодо обов'язковості виконання судового рішення і не підлягає обмежувальному тлумаченню.

Норми частини другої статті 625 ЦК України щодо сплати боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції поширюються лише на випадки прострочення грошового зобов'язання, визначеного у гривнях.

У випадку порушення грошового зобов'язання, предметом якого є грошові кошти, виражені в гривнях з визначенням еквівалента в іноземній валюті, втрати від знецінення національної валюти внаслідок інфляції відновлюються еквівалентом іноземної валюти.

Кредитор, який, користуючись наданим йому процесуальним правом, визначив заборгованість за валютним кредитом у пред'явленому ним позові у національній валюті – гривні, що була задоволена судом та стягнута з боржника у цій валюті, має право за частиною другою статті 625 ЦК України на нарахування 3 % річних та індексу інфляції на таку заборгованість боржника за весь час прострочення виконання ним грошового зобов'язання.

Судова практика щодо застосування процедур неплатоспроможності фізичних осіб

Щодо підстав переходу до процедури погашення боргів

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 26.05.2022 у справі № 903/806/20

У судових процедурах неплатоспроможності фізичної особи **скористатися правом на реабілітацію заслугоує лише чесний і сумлінний боржник**, тому до боржника – фізичної особи за приписами Книги четвертої КУзПБ **установлено спеціальні вимоги до його добросовісності**, інше б суперечило засадам цивільного законодавства, зокрема таким, як добросовісність у здійсненні відповідного права та недопустимість зловживання правом (пункт 6 частини першої статті 3, частина третя статті 13 ЦК України).

За змістом приписів статей 116, 119, 123, 125, 126, 128 КУзПБ щодо вимог до боржника та процесуальних наслідків їх невиконання, законодавець означив **принцип добросовісної поведінки боржника – фізичної особи**, за яким право на звільнення від боргів та відновлення платоспроможності у судових процедурах неплатоспроможності фізичної особи набуває лише **добросовісний боржник**, який не за своїм неправомірним умислом потрапив у стан неплатоспроможності, сумлінно виконує обов'язки боржника та не приховує обставин, що можуть вплинути на розгляд справи чи задоволення кредиторських вимог, при цьому демонструє дієве прагнення до компромісу з кредиторами щодо умов реструктуризації боргів та в межах об'єктивних можливостей вживає заходів до задоволення їх вимог.

Щодо ролі арбітражного керуючого у справі про неплатоспроможність фізичної особи

У судовій процедурі реструктуризації боргів боржника **роль арбітражного керуючого є ключовою**, адже за частиною першою статті 126 КУзПБ саме йому належить подати суду на затвердження план реструктуризації боргів боржника. **Тож керуючий реструктуризацією зобов'язаний забезпечити розроблення такого плану** відповідно до вимог статті 124 КУзПБ з урахуванням економічно обґрунтованих пропозицій сторін, подати його в установлені строки на схвалення зборам кредиторів та для затвердження – суду.

Судова практика щодо застосування процедур неплатоспроможності фізичних осіб

Щодо підстав переходу до процедури погашення боргів

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 26.05.2022 у справі № 903/806/20

Ураховуючи, що основним призначенням частини сьомої статті 123 КУзПБ є припинення реабілітації очевидно недобросовісного боржника та можливість її застосування з власної ініціативи суду, господарський суд не може залишити поза увагою обставини, які вказують на наявність підстав для закриття провадження у справі за цією нормою, тому **з власної ініціативи**, зокрема розглядаючи інформацію керуючого реструктуризацією про результати перевірки майнового стану боржника або вирішуючи питання про перехід до судової процедури погашення боргів, **зобов'язаний перевірити такі обставини та надати їм юридичну оцінку, про що зазначити у відповідному судовому рішенні**.

Саме по собі клопотання зборів кредиторів про закриття провадження/перехід до наступної судової процедури, **за відсутності передбачених спеціальним законом підстав і обставин, не може бути достатньою та безумовною підставою для задоволення господарським судом такого клопотання**.

Порівняльний аналіз положень частини одинадцятої статті 126 КУзПБ з іншими нормами, що регламентують закриття провадження на стадії реструктуризації боргів засвідчує те, що хоча ці норми частково кореспондуються між собою, проте не є тотожними за ступенем імперативності, колом ініціаторів та передумовами їх застосування. Такі відмінності дають підстави для висновку, що **неподання погодженого боржником і схваленого кредиторами плану реструктуризації боргів боржника протягом трьох місяців з дня введення процедури реструктуризації боргів може бути самостійною підставою для закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи відповідно до частини одинадцятої статті 126 КУзПБ**.

Судова практика щодо застосування процедур неплатоспроможності фізичних осіб

Щодо підстав переходу до процедури погашення боргів

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 26.05.2022 у справі № 903/806/20

Сам по собі факт недосягнення мети судової процедури реструктуризації боргів не є обов'язковою підставою для припинення реабілітації боржника у справі про відновлення платоспроможності фізичної особи, адже за змістом частини одинадцятої статті 126 КУзПБ у такому випадку закриття провадження у справі є лише одним з варіантів вирішення господарським судом питання щодо подальшого руху справи.

Добросовісність боржника – фізичної особи є визначальним критерієм для оцінки обставин і підстав, з якими КУзПБ пов'язує можливість альтернативного вирішення господарським судом питання щодо подальшого руху справи, зокрема закриття провадження про неплатоспроможність фізичної особи. Тому обставини, що свідчать про недобросовісну поведінку боржника, у сукупності з іншими обставинами справи підлягають врахуванню господарським судом при ухваленні рішення про закриття провадження у справі замість переходу до процедури погашення боргів боржника.

Приписи частини першої статті 130 КУзПБ не повинні застосовуватися суто формально та зводитися до підрахунку строків чи встановлення відсутності/наявності рішення зборів кредиторів про схвалення плану реструктуризації боргів боржника без встановлення господарським судом обставин справи, перевірки дотримання процесуальних гарантій реалізації прав і захисту інтересів сторін, а також з'ясування підстав для закриття провадження у справі, зокрема за частиною сьомою статті 123, частиною одинадцятою статті 126 КУзПБ.

За змістом абзацу другого частини другої статті 6, частини першої статті 130 КУзПБ процедура погашення боргів боржника вводиться у справі про неплатоспроможність фізичної особи одночасно з визнанням банкрутом боржника, тобто в разі встановлення ознак неплатоспроможності боржника, яка є обов'язковою підставою для визнання боржника банкрутом та переходу до судової процедури погашення боргів, а саме в порядку частини першої статті 130 КУзПБ, а відсутність ознак неплатоспроможності боржника матиме наслідком закриття провадження у справі на підставі пункту 8 частини першої статті 90 КУзПБ.

Судова практика щодо застосування процедур неплатоспроможності фізичних осіб

Щодо повноти дій ліквідатора

Постанова КГС у складі ВС від 18.11.2021 у справі № 915/2487/19

КУзПБ передбачена певна сукупність дій, яку необхідно вчинити ліквідатору в ході ліквідаційної процедури та перелік додатків, які додаються до звіту ліквідатора і є предметом дослідження в судовому засіданні за підсумками ліквідаційної процедури, що проводиться за участю кредиторів (комітету кредиторів); подання звіту та ліквідаційного балансу здійснюється ліквідатором за наслідком всіх проведених ним дій в ході ліквідаційної процедури.

Обов'язком ліквідатора є здійснення всієї повноти заходів спрямованих на виявлення активів боржника, при цьому ні у кого не повинен виникати обґрунтований сумнів, щодо їх належного здійснення (**принцип безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі**).

Завданням ліквідатора у ліквідаційній процедурі є не проста констатація факту відсутності майна, а дієвий і належний пошук майна банкрута. Отже, під час ліквідаційної процедури, ліквідатор має здійснювати заходи спрямовані на пошук, виявлення і повернення майна, яке перебуває у третіх осіб. Крім того, ліквідатор має здійснювати обґрунтовані і логічні дії, а також здійснювати запити до відповідних органів, з врахуванням минулої діяльності банкрута. При цьому, кількість запитів не є критерієм якості роботи ліквідатора.

Зазначені висновки було сформовано Верховним Судом **щодо здійснення процедури ліквідації юридичних осіб, водночас, колегія суддів зауважує на доцільності врахування зазначеного принципу також при розгляді справ про неплатоспроможність фізичних осіб**, враховуючи, що відповідно до статті 113 Кодексу України з процедур банкрутства провадження у справах про неплатоспроможність боржника - фізичної особи, фізичної особи - підприємця здійснюється в порядку, визначеному цим Кодексом для юридичних осіб, з урахуванням особливостей, встановлених цією Книгою.

Судова практика щодо застосування процедур неплатоспроможності фізичних осіб

Щодо стягнення з кредиторів грошової винагороди та витрат арбітражного керуючого

Постанова КГС у складі ВС від 14.12.2021 у справі № 902/626/20

Надання послуг арбітражного керуючого, як суб`єкта незалежної професійної діяльності, **повинно відбуватися на платній основі.**

Кредитори як споживачі послуг арбітражного керуючого, які очікують на результат його діяльності, **мають усвідомлювати, що арбітражний керуючий в свою чергу правомірно очікує на отримання передбаченої законом грошової винагороди** у зв'язку із належним здійсненням ним повноважень розпорядника майна, ліквідатора, керуючого санацією, керуючого реструктуризацією, керуючого реалізацією у конкретній справі, оплата грошової винагороди у випадку неможливості здійснення її оплати з інших джерел має покладатися на кредиторів (кредитора) неплатоспроможного боржника.

При цьому, **можливість покладення на кредиторів передбаченої законом грошової винагороди арбітражного керуючого** у зв'язку із належним здійсненням ним повноважень керуючого реструктуризацією, керуючого реалізацією, у разі якщо провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи триває після закінчення авансованих заявником коштів, **повинна стимулювати кредиторів боржника здійснювати належний контроль за діяльністю арбітражного керуючого, приймати активну участь у такому провадженні та ухилятися від зловживання своїми правами і нехтування обов'язками**, що, зокрема, може мати наслідком недопущення безпідставного затягування розгляду справи.

З огляду на викладене, відмінність боржників яка виражається у різному статусі юридичних та фізичних осіб і застосування до них різних процедур передбачених Кодексом України з процедур банкрутства, **жодним чином не може нівелювати право арбітражного керуючого на отримання передбаченої законом винагороди та на відшкодування його витрат.**

Щодо права фізичної особи-підприємця звертатися до суду в ліквідаційній процедурі

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 08.09.2021 у справі № 5023/5722/11 (922/3331/20)

Право на звернення до суду гарантується Конституцією України, при цьому обмеження цивільної та процесуальної дієздатності можуть бути встановлені лише в порядку, передбаченому законом.

Кодекс України з процедур банкрутства, порівняно із Законом про банкрутство, визначає відмінні судові процедури, які застосовуються до боржників юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. Так, до боржників фізичних осіб-підприємців застосування ліквідаційної процедури та призначення ліквідатора уже не передбачено, натомість визначено судову процедуру погашення боргів та призначення керуючого реалізацією майна.

Аналіз положень КУзПБ свідчить, що правові наслідки визнання фізичної особи, в тому числі фізичної особи-підприємця, банкрутом полягають у обмеженні під час провадження у справі про неплатоспроможність її повноважень розпорядження усіма правами щодо майна, включеного до складу ліквідаційної маси, які переходять до керуючого реалізацією.

Однак, **норми КУзПБ не містять жодних обмежень у праві на звернення до суду визнаної банкрутом фізичної особи - підприємця з позовом до третіх осіб**, в тому числі у випадку, якщо така позовна заява подана у часі до введення в дію цього Кодексу, однак розглянута господарським судом, коли провадження у справі про неплатоспроможність (банкрутство) уже здійснювалося за нормами Кодексу.

Вказаних обмежень положення чинного процесуального законодавства також не містять.

Справи на розгляді судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС у 2023 році

[Справа № 910/4518/16 \(ВП ВС\)](#) – щодо визначення періоду нарахування кредиторських вимог, що виникли у зв'язку з невиконанням договору банківського кредиту, які за своєю сутністю є процентами за користування кредитом.

[Справа № 904/2154/22](#) – щодо розгляду заяв різних ініціюючих кредиторів про відкриття провадження у справі про банкрутство, які надійшли до різних господарських судів у зв'язку зі зміною місцезнаходження боржника.

[Справа № 902/221/22](#) – щодо розгляду заяви з кредиторськими вимогами за борговою розпискою та визнання кредиторських вимог.

[Справа № 910/21981/16](#) – щодо територіальної юрисдикції (підсудності) розгляду скарги на дії (бездіяльність) державного виконавця, пов'язаної з виконанням судового рішення, ухваленого за результатом майнового спору про звернення стягнення на майно боржника, вирішеного до відкриття провадження у справі про банкрутство.

[Справа № 911/4706/15 \(911/1626/11\)](#) – щодо застосування статті 30 ГПК України та визначення підсудності за заявами (позовами), поданими у межах справи про банкрутство, відповідачем у яких виступає центральний орган виконавчої влади, та які стосуються майна боржника.

[Справа № 904/10560/17](#) – щодо ефективного способу захисту прав кредиторів у випадках, коли правочин, на підставі якого було прийнято судове рішення, був визнаний недійсним, однак судове рішення набрало законної сили та вже стало підставою для визнання і включення вимог кредитора до реєстру вимог кредиторів.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!